

## **SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK ÉS FENNTARTÓK VÉLEMÉNYE ÉS ELVÁRÁSAI A SZAKKÉPZÉSRŐL**

### **KUTATÁSI CÉLOK**

A Nemzeti Szakképzési Intézet 3. Stratégiai Bizottsága<sup>1</sup> megbízásából került sor 2006 májusában a szakképzés hazai fenntartói rendszerét vizsgáló kutatás lefolytatására. A bizottság az átalakuló hazai szakképzési rendszer fenntartói rendszerével kapcsolatban fogalmazta meg elvárásait a következő területeken: stratégiai tervezés, operatív irányítás, képzési struktúra, finanszírozás, adaptációs képesség, munkaerő-piaci igények, valamint a minőségbiztosítás. Elemző csoportunk – tekintettel a rendelkezésre álló rövid időre, és a szakképző iskolák tavaszi feladataira – az Észak-alföldi régióra koncentrált empirikus kutatás eredményei alapján fogalmazta meg javaslatait a fenntartói rendszerre vonatkozóan.

A képzési struktúra változásaira, a finanszírozásra, a stratégiai tervezésre, a „keresletre” és a hátrányos helyzetre vonatkozó vizsgálatok főbb eredményeit ismertettük. Tanulmányunk hangsúlyozottan empirikus jellegű, alapvetően a kutatási eredményeink elemzésére vállalkozunk.

### **MÓDSZEREK ÉS MINTA**

A kutatás során alkalmazott módszereket az elemzett kérdés lehetséges irányai alapján határoztuk meg. A vizsgálat a szakképzési rendszer számba vehető működési területeit érintette. A hazai szakképzés működésének megértéséhez minden szempontból figyelembe kell venni a kilencvenes évek szakképzési kutatásait, melyeket a dolgozat má-

1 Jelen tanulmány a 3. Stratégiai Bizottság: „Javítani a felhasználók érdekérvényesítési lehetőségét!” c. kutatási zárójelentésének szerkesztett és lényegesen rövidített változata. Az eredeti kutatási zárójelentés elérhetősége: Fónai Mihály–Nagy Gyula–Veressné Gönczi Ibolya: A szakképző iskolák fenntartói rendszeréről. [www.nive.hu/szakkepzes\\_strategiai\\_bizottsagok](http://www.nive.hu/szakkepzes_strategiai_bizottsagok)

sodik fejezetében ismertetünk. A képzés szerkezeti, tartalmi és pedagógiai működési sajátosságait e folyamatok alakítják napjainkban is.

A szakképzés rendszerének szakmai és tudományos elemzése mellett ugyancsak fontosak a szakképzésre vonatkozó, a szakképzés helyzetét és stratégiai fejlesztését alakító programok és stratégiai tervek, koncepciók. Ezek között elemeztük a Szakiskolai Fejlesztési Programot, a Szakképzés-fejlesztési Stratégiát, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara középtávú szakképzési stratégiáját. Az elmúlt fél évtizedben ezek a koncepciók voltak azok, melyek a legátfogóbban fogalmazták meg a szakképzés fejlesztésére vonatkozó célokat és a stratégiai helyzetelemzéseket. Több nagyobb fenntartó közoktatásfejlesztési és intézkedési tervét is elemeztük a térségi megközelítés alapján.

Kutatásunk során a stratégiai és koncepcionális terveket, anyagokat a dokumentum-elemzés módszerével vizsgáltuk. Az Észak-alföldi régióban nagyobb fenntartók körében interjúk megkeresésekre, valamint egy teljes körűre tervezett kérdőíves adatfelvételre került sor a fenntartók és a szakképző iskolák körében. A többféle kutatási módszer alkalmazása lehetőséget adott arra, hogy az idő rövidsége ellenére a tanulmányunkban megfogalmazott következtetések általánosíthatók legyenek a hazai szakképzési rendszer egészére. A 2006. májusi kérdőíves adatfelvételhez önkitöltős postai kérdőívet használtunk, mely behatárolta a válaszadási hajlandóságot is. Kérdőívünk csak nyitott kérdéseket tartalmazott, amelyek így – bizonyos mértékig – egy félig strukturált interjú kérdéseiként is felfoghatók. A válaszadási hajlandóságot a vizsgálati időszak is jelentősen befolyásolta, mivel a megkeresésre az érettségi és szakmai vizsgák idején került sor, ezért számos fenntartó és iskola a megnövekedett feladatokra hivatkozva nem válaszolt a kérdőívre. A régió fenntartóinak és iskoláinak megoszlása a következő:

*Az iskolák megoszlása a fenntartó szerint:*

• Megyei önkormányzat fenntartásában	21
• Megyei jogú város fenntartásában	39
• Egyéb települési önkormányzat fenntartásában	58
• Egyházi fenntartásban	5
• Alapítványok fenntartásában	19
• Összesen:	142

*A fenntartók megoszlása:*

• Megyei önkormányzat	3
• Megyei jogú város önkormányzata	3
• Egyéb város és község önkormányzata	52
• Egyházi fenntartó	5
• Alapítványi fenntartó	19
• Összesen:	82

A fenntartóknak és a szakképző iskoláknak összesen 224 kérdőívet küldtünk ki, melyek közül 58 érkezett vissza, ami megfelel az önkitöltős kérdőívek visszaküldési

arányának. A 82 fenntartó közül 15-en válaszoltak a kérdőívre, ami azt jelenti, hogy csak minden ötödik fenntartó válaszolt. Az alapítványi fenntartóktól mindössze két válasz érkezett. A nagyobb fenntartók – hasonlóan az egyháziakhoz – inkább az interjúkat választották. A szakképző iskolák közül 43 válaszolt – csaknem minden harmadik – de ezek közül többet nem tudtunk feldolgozni, az összes szempontot figyelembe véve. Különös figyelmet érdemel, hogy meglepően sok nagyvárosi, nagy létszámú, komoly múlttal és képzési tapasztalattal, respektussal rendelkező iskola személyes megkeresésünk után sem válaszolt a kérdőívre. Tapasztalataink alapján elsősorban a kis- és közepes nagyságú városokban működő szakképző iskolák működtek együtt. Elemzésünkben az egyes kérdésekre adott érvényes válaszolók számát vesszük figyelembe, ami a lehetséges statisztikai elemzések szintjét is behatárolja, és így leginkább „kvalitatív” elemzéseket alkalmazunk.

## A SZAKKÉPZÉS VÁLTOZÁSAI A KILENCVENES ÉVEKBEN

A hazai közoktatás kilencvenes évekbeli változásai – amelyek nem kerültk el a szakképző iskolákat sem – jórészt szerkezetiek: egyrészt a gazdasággal és a foglalkoztatással függnék össze, másrészt a gyakorlati képzést érintik, harmadrészt a szakmák iránti kereslettel kapcsolatosak. Ismert, hogy a középfokú oktatás szerkezeti változásai a szakképzést is érintették, hisz a korábbi szakmunkásképző iskolák szakközépiskolai, míg a szakközépiskolák gimnáziumi osztályokat indítottak, és számos általános iskola pedig a kilencvenes évek végén szakiskolai osztályok indításával próbált meg tanulókat „szerezni” a csökkenő létszámú korosztályokból. A szakképzés helyzetét a korábbi, szocialista nagyüzemekre alapozott gazdaság összeomlása is befolyásolta a munkaerő-kereslet szerkezetének, illetve a gyakorlati képzés feltételeinek megváltozásával. E folyamatokhoz járult a tanulói motivációk átalakulása, valamint a tanulói rekrutáció összetételének radikális átalakulása, melynek eredményeként a szakképző iskolák – különösen a szakiskolák – a gyenge iskolai teljesítményű tanulók képzőhelyeivé váltak.<sup>2</sup>

## A FŐBB VÁLTOZÁSOK

### SZERKEZETVÁLTÁS AZ ISKOLARENDSZERBEN

Az iskolaszervezet jelentős mértékben „alulról jövő” szerkezetváltás, melynek fő vesztese épp a szakképzés. A szerkezetváltás elsőként a gimnáziumokat érintette, majd sor

2 Jelen tanulmányunkban terjedelmi okok miatt eltekintünk a szakirodalom, illetve a kilencvenes évek részletes elemzésétől, elsősorban a főbb folyamatokat emeljük ki, többek között Liskó Ilona, Györgyi Zoltán, Lannert Judit, Fehérvári Anikó, Polónyi István, Tímár János és Szép Zsófia kutatásai alapján.

került a szakközépiskolák oktatási kínálatának a változására is: ezek az iskolák is indítottak gimnáziumi osztályokat. A válságba került szakképzés – mely válságnak számos oka volt és ezek közül csak az egyik a szerkezetváltás – az új helyzetre „felfelé” történő terjeszkedéssel reagált, azaz a szakiskolák szakközépiskolai osztályokat, míg a szakközépiskolák gimnáziumi osztályokat indítottak. A kilencvenes évek végére a „post-secondary” képzés, azaz az iskolarendszerű akkreditált felsőfokú szakképzés jelentette a szakközépiskolák egy részének a képzés „felfelé” történő továbbépítését. A felsőfokú szakképzés, miközben menekülési utat jelentett a szakközépiskolák számára, számos problémát vetett fel, például a tanulók jogviszonyát illetően. A vázolt „expanziók” célja az egyes iskolatípusok és az egyes iskolák nyitása volt az „oktatási piacra”, pontosabban válaszkíséreltet a csökkenő tanulói létszámból adódó kihívásokra.

## A TANULÓK SZÁMÁNAK JELENTŐS CSÖKKENÉSE

A kilencvenes évek másik, meghatározó jelensége a prognosztizálható demográfiai folyamatok, azaz a tanulók létszámának gyorsuló csökkenése mellett a szakképzésben részt vevő tanulók számának radikális csökkenése volt, különösen a szakiskolai képzésekben. Míg a nyolcvanas évekig a megfelelő korosztályok kétharmada szakmunkás-képző iskolákban tanult, addig a szakiskolai tanulók aránya a kilencvenes évek végére a megfelelő korosztályok egyharmadára csökkent. Ez rövid- és középtávon lényegesen rontotta a szakképzés pozícióit és érdekérvényesítő képességét. Ugyanakkor hosszú távon a funkcionalista munkaerő-piaci értelmezési lehetőség alapján felértékelheti a szakképzettség szerepét, annak relatív vagy valós hiánya miatt.

## A TANULMÁNYI ÁTLAG CSÖKKENÉSE A BEISKOLÁZOTT TANULÓKNÁL

A csökkenő és átstrukturálódó szakképzés hosszabb időtávú, a „személyzet szűkösségére” visszavezethető, relatív előnyeit és a munkaerő-piaci kínálat változásait a szakképzésben tanuló diákok mérhető teljesítményeinek és kompetenciáinak a hiányai alakítják, és ez akár ki is olthatja a szakképzésben részt vevők kínálati előnyeit. A kilencvenes években a középfokú oktatás terjeszkedése következtében, a szakközépiskolák a „hármások és négyesek iskolái”, míg a szakiskolák a „kettesek és hármások” iskolái lettek; a szakképzésben tovább tanuló diákok átlagos iskolai eredménye körülbelül egy egész jeggyel csökkent a nyolcvanas évekhez képest. E kedvezőtlen folyamat mellett a szakiskolák a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokból származó diákok befogadóivá váltak – azokéi, akik gyakran küzdenek tanulási és iskolai beilleszkedési zavarokkal – így nem véletlen, hogy az ezredforduló után erőteljesen felvetődött e gondok kezelésének a szándéka és körvonalazódott a gyakorlat is.

## VÁLTOZÁSOK A FENNTARTÓK KÖRÉBEN

A szakképzés szerkezetét nemcsak a középfokú oktatás expanziója és a tanulók toborzásának sajátosságai alakították – legalább ilyen fontos volt a fenntartók körének lényeges módosulása is. A fenntartók körét a települési önkormányzatok, az egyházak és az alapítványok jelentették. Lényeges változás történt az új fenntartók – egyházak és alapítványok – megjelenése mellett a fenntartók önállóságában is. A magániskolák fenntartói különösen a felnőttoktatási intézményeknél szereztek komoly pozíciókat, és ennek eredményeként az iskolarendszeren kívüli szakképzésben a közoktatási intézmények súlya és szerepe lényegesen csökkent. Az iskolán kívüli szakképzés közoktatáson kívüli szereplői gyakran a törvényi szabályozásból adódóan is komoly előnyökhöz jutottak. Képzési rendszerük és működési módjuk sokkal rugalmasabb volt – és maradt napjainkig is –, így az „oktatási piacon” előnyös helyzetbe kerülhettek.

## SZÉTESŐ GYAKORLÓMŰHELYI RENDSZER

A rendszerváltás utáni évek egyik meghatározó folyamata a szakképzésben a korábbi, nagyüzemi, vállalati gyakorló műhelyi struktúra szétesése volt. Ennek egyik oka a szocialista nagyipar összeomlása, a kialakuló nagymértékű munkanélküliség volt, ami a kilencvenes években a gyakorlati képzés átalakítását eredményezte a szakképzésben. Nőtt az iskolai tanműhelyek szerepe, és megjelentek a szakképzés gyakorlólhelyeiként a kis- és közepes vállalkozások. A korábbi nagyüzemi, nagyipari szerkezet összeomlása nem járt együtt a szakképzés szakmastruktúrájának hasonlóan radikális átalakulásával. Az átalakult gazdaság és munkaerőpiac által nem igényelt szakmák képzése a maguk tehetetlenségi erejénél, és az iskolák, valamint a fenntartók érdekei miatt még hosszú távon fennmaradtak.

## A PÁLYAVÁLASZTÁSI DÖNTÉSEK LASSÚ VÁLTOZÁSAI

Sajátos módon konzerválta a szakképzés szakmastruktúráját a nehezen alakítható pályaválasztás: a tanulók pályaválasztási motivációi és elképzelései, valamint a szülők elképzelései és elvárásai nem estek egybe a prognosztizálható munkaerő-piaci és gazdasági folyamatokkal. Ennek eredményeként a szakképzésben egyszerre alakult ki túlképzés és alulképzés, a szolgáltatások néhány területének divatszakmaiban a nagy túljelentkezések mellett egész ipari, mezőgazdasági és építőipari szakmák „ürültek ki”, ami megnehezítette és nehezíti e szakképző iskolák működését. A szakképző iskolák részben e folyamatok miatt kényszerültek a gyengébb képességű tanulók felvételére, „beengedésére”.

E folyamatok hatására az ezredfordulón – nem kis mértékben az Európai Unió közös politikájának a hatására – sor került a hazai szakképzés rendszerének lényeges átalakítására is, mely részben a tanköteles kor megemelkedésével, részben a működési

problémákkal függött össze. E változások elsősorban tantervi jellegűek voltak, például a közismereti és szakmai ismeretek oktatására vonatkoztak.

Napjaink másik nagy változása a tananyag tartalmára, felépítésére és a tanítás módszereire vonatkozik a moduláris és a kompetencia alapú képzés esetében.

## **FENNTARTÓK ÉS SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN: VÉLEMÉNYEK A FENNTARTÓI RENDSZERRŐL**

A szakképzés fenntartói rendszerére vonatkozó javaslatok megfogalmazásához nélkülözhetetlennek tartottuk a fenntartók és a szakképző iskolák megkérdezését. Hogyan látják az érintettek a szakképzés jelenlegi helyzetét és annak a fenntartói rendszerrel összefüggő gondjait? A vélemények feltárásához a kérdőíves megkeresés és az interjúk eredményeit használtuk fel. Mivel a fenntartók és az iskolák kisebbik része válaszolt a kérdőívre, néhány esetben hiányosan is, ez befolyásolta az eredmények feldolgozását, például ez magyarázza az elemszámok eltéréseit a tanulmányban. A továbbiakban a kutatáshoz alkalmazott kérdőív kérdéseit elemezzük, de ebben a cikkben nem térünk ki minden szempontra és problémára.

### **A KÉPZÉSI STRUKTÚRA VÁLTOZÁSAINAK ELEMEI**

Hazánkban az elmúlt 15 évben, a középiskolai korosztályból – nappali rendszerű oktatásban – a szakképzésben részt vevők aránya 76%-ról 66%-ra csökkent. A szakközépiskolák tanulóinak száma emelkedett, de a szakiskolákban, a fizikai foglalkozásokra felkészítő szakmákban a tanulók létszáma a felére zsugorodott. Bizonyos szakterületeken már érezhetőek ennek negatív hatásai, hiszen a működő gazdaság komoly létszámhiánnyal küzd, nehezen találhatnak a munkaerőpiacon megfelelő szakképzettséggel és munkakultúrával rendelkező szakembereket.

Itt vizsgáljuk, hogy a képzési struktúra és a szakképzési irányok meghatározásában kiknek az érdeke dominál, kik a meghatározó szereplők? Mi a mechanizmusa a szakképző iskolák szerkezeti átalakításának, mennyire befolyásolja ez a képzés tartalmát? Mi a fenntartók és a szakképző iskolák szerepe a munkáltatóknál folyó gyakorlati oktatásban? Hogyan születnek meg a döntések a beiskolázás során, és mekkora az iskolák szerepe a térség szakképzésében?

Egy szakképző iskolának az alapvető célja vitathatatlanul az, hogy a szakma korszerű elméleti és gyakorlati ismereteivel, könnyen konvertálható szaktudással és jó munkakultúrával rendelkező szakembereket képezzen a térség gazdaságának igényei szerint. Ennek megvalósítása azonban „több sebből is vérzik”. A képzési struktúra alakításának tényezőit vizsgáló kérdésünkben lehetséges szereplőként a fenntartót, az iskolát, a munkaerőpiacot és a szülőket jelöltük meg. Arra a kérdéseinkre, hogy ki vagy kik alakítják meghatározó módon a képzési struktúrát, a vázolt szereplők közül a mun-

kaerőpiac és a gazdaság szereplőit nevezték meg legkevésbé a megkérdozettek, azaz ők tudják kevésbé érvényesíteni az elvárásaikat és igényeiket.

A válaszadó *fenntartók* többsége ugyanis a szakképzés területén semminemű intézményesített kapcsolatot nem tart a munkáltatókkal, az iskolákra bízza a képzési profil alakításának a gondját, tőlük várja ehhez a javaslatokat. A jogszabályi előírásokat természetesen betartják, megkövetelik és végrehajtják a közoktatási törvényben előírt előkészítési, véleményeztetési és jóváhagyási eljárás minden lépését. Kevés konkrét előírást találunk viszont a tartalmi elemek befolyásolására, a kívánatos szakképzési struktúra átalakítására, legfeljebb az önkormányzati döntés-előkészítést segítő feladatellátási, intézményhálózat-működtetési és fejlesztési tervekben.

Még rosszabb a helyzet az *iskolák* esetében. Válaszaik többségében ugyanis nem a munkaerőpiac igénye szerepel elsőként, meghatározó tényezőként, hanem – szinte felváltva – a szülő/tanuló kívánsága, az iskola érdeke és néha a fenntartó anyagi kondíciói. A munkaadók érdeke legtöbbször a háttérbe kerül, néha az utolsó helyre. Az indokok érthetőek, és részben elfogadhatóak: nincsenek megfogalmazott, hiteles és megbízható munkaerő-piaci igények. Részben az interjúk során, részben a visszkapott kérdőívekből értesültünk olyan esetekről, amikor az iskola a legjobb szándékkal vezérelve kereste meg kérdéseivel a térség munkáltatóit, de választ tizedüktől sem kaptak. Az egyik jelentős város a munkaerő-piaci helyzet elemzésére egy erre felkészült céget kért fel, de a munkáltatók passzivitása (vagy tanácstalansága?) miatt az a kutatás is kudarcba fulladt. Két éve egyik városunk jelentős, új vállalata sürgősen kérte harminc fiatal beiskolázását a szerszámkészítő szakmára, de a szakma népszerűtlensége miatt ezt nem sikerült teljesíteni. Az iskola és a város vezetői ennek csak örülhettek utólag, mert a cég egy éven belül csődöt jelentett.

A Megyei Munkaügyi Központok jelentései, statisztikái sem adnak kellő alapot egy megbízható középtávú fejlesztési terv elkészítéséhez: a statisztikáik, elemzéseik elkészítésénél csak a munkáltatók egy hányadának adataira alapozhatnak, nem a teljes körére. Ezért a rövid távú munkaerő-piaci prognózisok, statisztikai elemzések, szakmapozíciós táblázatok néha meglepő eredményeket mutatnak. (E vizsgálat idején is mindhárom megyei munkaügyi központ szakmapozíciós tábláján tucatszám voltak szakmák egy időben a „keresett foglalkozások, szakmák...” oszlopában és a „romló pozíciójú szakmák” oszlopában.)

Így részben érthető, ha az iskolák „a legkisebb ellenállás” irányába haladnak, s a szülők, tanulók – néha teljesen irreális, a munkaerőpiac igényeivel köszönő viszonyban sem lévő – kívánságait igyekeznek kielégíteni. Ezzel gondoskodnak öfenntartásukról is, és a tankötelezettség teljesítésére is lehetőséget biztosítanak, néha karitatív célokot is teljesítve. Persze minden megállapításukkal még ezek ismeretében sem lehet egyet érteni. Az egyik iskola például, ezt fogalmazta meg: „Az iskola egyik szerepe, hogy munkát, egzisztenciát biztosít a szakképzésben résztvevő kollegáknak”. Egy másik ráerősít: „...Értelmiség-megtartó ereje van az iskolának”. Ez igaz, de a mi nézőpontunkból mindez csak akkor fogadható el, ha elsősorban a jövőre gondolt e sorok meg-

foglalmazója, nevezetesen: egy településhez annál jobban kötődnek lakosai, mennél tovább tanulnak és élnek ott a fiatalok. Akkor nagyobb az esély arra, hogy egy diplomás fiatal értelmiségi visszatér a lakóhelyére, ha ott érettségizett, és ott talál munkahelyet is.

Azt, hogy a szakképzési irányok meghatározásában a szakképző iskolák jelentős hányada az első helyre a szülők-tanulók kívánságának kielégítését tették, azzal is magyarázták az iskolák, hogy ha ők nem veszik fel a tanulót a kívánt szakmára, akkor jön egy felnőttképzéssel foglalkozó szervezet, és gyors, könnyű bizonyítványszerzési lehetőséget kínálva „csábítja el” a fiatalot. Sajnos ennek a mentségnek is van valós alapja. Az elmúlt években gomba módra szaporodó felnőttképzési szervezetek egy kisebb hányada él (néha visszaél) a jogszabályok adta teljes szabadsággal, s rendkívül rövid idejű, úgynevezett „intenzív képzéseket” meghirdetve időnként még az iskolapadból is elviszi a fiatalokat. Ez mindaddig így lesz, amíg az OKJ és a képzési programok – a bemeneti ismereteket is figyelembe véve – szigorúan meg nem határozzák azt a képzési időminimumot, amely szükséges egy szakma valódi megtanításához. Természetesen ez nem általános, azokban a nagyobb városokban, ahol jól működő és stabil vállalatok dolgoznak, jól menő cégek szolgáltatnak, az iskolák is első helyen jelölik meg a munkaerőpiac igényeit. Ezek az iskolák jó és szoros kapcsolatot tartanak fenn a vállalkozásokkal, és az nem pusztán a szakképzési támogatások begyűjtésére korlátozódik.

## A KÉPZÉSI STRUKTÚRA ALAKÍTÁSÁNAK ESZKÖZEI

A képzési struktúra alakításának mechanizmusa mindenütt jogszerű. A nagy különbségek az előzményekben és a változtatási igényre adott válaszokban van. Az iskolák többsége – saját jövője érdekében is – keresi a profilváltás, a megújulás lehetőségét. Persze, nem mindenki, akadt olyan iskola is, amely így fogalmazott: „*Törekszünk a stabilitásra, mert a személyi és tárgyi feltételeink ezt követelik.*” Ennek az iskolának várhatóan már nem sokáig kell törekednie erre, mert az oktatási piacon is eluralkodó versenyhelyzetben hamarosan behozhatatlan hátrányba kerül. Néhány tíz kilométerrel odébb egy másik iskola vezetői az ellen tiltakoztak, hogy a szakképző iskolákat rugalmatlanok minősítik, mert túl hosszú az az idő, amíg a felmerülő igényeknek megfelelő szakemberek kerülnek ki az iskolából. Szerintük ezért nem az egyes iskolák, hanem az egész oktatási rendszer a felelős. Állítják, hogy a jelentkező igényekre azonnal reagálnak: a piackutatás, a tervezés, a személyi és tárgyi feltételek számbavétele, az új szakma helyi tanterveinek elkészítése, a pénzügyi lehetőségek vizsgálata és az előterjesztések elkészítése a képviselőtestület számára nagyon hamar lezajlik. A fenntartók mindenütt betartják a törvényes utat: megkérlik a megyei önkormányzat megyei fejlesztési tervén alapuló szakvéleményét, beszerzik az alkalmazotti közösség, az iskolaszék (már ahol az még működik), az iskola szülői szervezetének, az iskola diákönkormányzatának és a megyei gazdasági kamarának a szakvéleményét. Könnyű átgondolni: csaknem mindenkinek az az érdeke, hogy a profil bővüljön, az iskola fejlődjön, tehát a szakvélemények általában támogatják a változtatást. Az eljárásrend utolsó láncszeme a képviselőtestületi ülés



vagy a közgyűlés, amely már nagyon ritkán mond nemet, különösen, ha az előterjesztésben ott van a jelszó: „Az új osztály indítása többlet költségvetési fedezetet nem igényel.” Érdekes módon ez általában igaz is: egy már kellő nagyságú, működő iskolában egy új osztály indítása megoldható a normatívából, nem szükséges a működtetéséhez többlet költségvetési fedezet. Az oka egyszerű: ha van szabad kapacitás és befér az új osztály az iskolába, akkor arra már nem kell többlet fűteni, nem kell több igazgató és takarító, nem kell újabb fűtő és portás. A pénzügyi bajok csak akkor keletkeznek, ha az új osztály máshonnan von el tanulólétszámot, s egyre több átlag létszám alatti osztály indul az iskolában vagy az adott település más iskoláiban.

## MÉRETEK ÉS KERETEK

A vázolt folyamat helyes is lenne, ha a profilbővítés általában együtt járna a profiltisztítással is. Visszafejődni, a már éppen csak vegetáló szakmai képzéseket leadni vagy más iskolának átadni viszont senki nem akarja. Tulajdonképpen két szervezetnek kellene e területen sokkal szigorúbbnak, megfontoltabbnak és határozottabbnak lenni: a kamaráknak és a megyei önkormányzatoknak. Meg kellene tanulni a szakvéleményekben nemet mondani, mert jelenleg jogszabály adta lehetőségük csak nekik van erre. A hibás döntésekért az önkormányzatok alig hibáztathatók, hiszen szakmai kompetenciájuk ezekben a speciális szakoktatási, munkaerő-piaci kérdésekben alig van.

Természetesen az önkormányzatiság nagy úr: ebben az esetben sem mondja a jogszabály azt, hogy az említett szakvéleményi támogatás hiányában az új képzést tilos beindítani. Jó politikai hátszéllel pedig az önkormányzatokban manapság bármilyen döntés megszülethet. Az önkormányzatok gyakran messze erejük felett létesítenek és tartanak fenn szakképző iskolákat. Az „önhiki”-s (az önhibájukon kívül működésképtelenné vált önkormányzatok) településeken is fejleszteni akarnak, holott ez már kimondottan ellentétes a közoktatási törvény 88.§ (5) bekezdésével. A „városiasodás jegyében” az elmúlt 10-15 évben százával létesültek egészen kis lélekszámú településeken is egészen kicsi szakképző iskolák. Ma hazánkban közel másfél ezer intézmény folytat valamiféle iskolarendszerű szakképzést. Csak az összehasonlítás kedvéért jegyezzük meg, hogy a másfélszer ennyi lakosú Hollandiában körülbelül hetven szakképző intézmény látja el az országot szakemberrel. Ők bizonyára nem olyan gazdagok, mint mi!

E kutatás során beérkezett adatok szerint nagyon sok olyan szakképző lehet hazánkban, ahol a szakoktatásban részesülő tanulók létszáma néhány tucat(!), esetleg néhány száz. Nem határozható meg pontosan, hogy mekkora egy szakképző intézmény gazdaságos, ésszerű nagysága, de ennél bizonyára nagyobb. És mindez csak másodrendű gazdasági kérdés, az ennél sokkal fontosabbról, az oktatás minőségéről még nem is beszéltünk! Valószínűleg senki sem képzei, hogy szakmailag magas szintű nevelő-oktató munka folyik egy olyan szakmában, amelyből az iskola két-három évente tud egy fél, esetleg harmadosztálynyi tanulót felvenni. Ahol nincs szaktanterem, és a szakmai szemléltetőeszközökkel való ellátás siralmas, ott a pedagógusok közötti szakmai tapaszt-

talatcseréről, munkaközösségi munkáról szó sem lehet, hisz egy magányos szakmai tanár akár több szakmát és tantárgyat is kénytelen tanítani, esetleg egy külső óraadó megbízással látja el a szakmai tantárgyak oktatását. A csúcstechnikát pedig inkább ne is említsük! Emberileg bármennyire is sajnálatos, de ki kell mondani: néhány speciális eset és különlegesen ritka szakma kivételével ezek felett a szakképzők felett elszállt az idő, napjaik meg vannak számlálva.

## A KAMARÁK ÉS A KÉPZÉS TARTALMÁNAK VÁLTOZÁSA

A képzés tartalmának átalakításában, változtatásában kisebb szerepet vállalnak az iskolák és a fenntartók, mint a kamarák, melyek tevékenysége erősebb az oktatás tartalmi elemeinek a napi igényekhez, szükségletekhez való alakításában, korszerűsítésében. A kamarák együttműködnek a szakképző iskolákkal, és segítik tagjaikat a szakképzési kérdésekben. Tájékoztatókat adnak például a munkáltatóknál folyó gyakorlati oktatás szükséges dokumentumairól, a tanulószerveződésekről, az együttműködési megállapodásokról, a tanulók munkájának értékeléséről, az oktatási jogszabályok legfrissebb változásairól, a pályázati lehetőségekről, a szakmai vizsgáztatásról stb. Tájékoztatóikat könnyen érthető formában, „GYIK” módszerrel készítik el. A kamarai tagság (sajnos) nem kötelező, de ezeket a dokumentumokat a kamarák honlapjain bárki elérheti. A kamarák komoly tananyagfejlesztő munkát is végeznek és szervezik a mestervizsgáztatást is. Vezetik a tanulószerveződésekkel kapcsolatos nyilvántartást, ügyintézését, végzik a gyakorlati képzőhelyek felügyeletét, képviselőjük felügyeli a szakmai vizsgákat. Részt vesznek a Fejlesztési és Képzési Tanács, a Közoktatási Közalapítványok Kuratóriuma, a Megyei Szakképzési Bizottságok és még sok más, fontos, a szakképzés jövőjét meghatározó szervezet munkájában. Jogszabályait a szakképzéssel kapcsolatos jogszabályok legutóbbi módosításai tovább bővítették.

## SZAKMAVÁLASZTÉK ÉS A HELYI TANTERVEK

A megkérdezett és válaszoló iskolák mindegyike az OKJ-re és a központi programokra alapozza a szakmaválasztékát és a helyi tanterveit, s csak a megadott lehetőség határain belül (maximun 20%) specializálnak a helyi igények szerint. A jelentős nézetbeli különbségekre jellemző, hogy az OKJ gyakori(?) változtatását többen elítélik, mondván, hogy „*túl sok a változás, nincs jobbiztonság*”. Ezzel szemben ugyanezt a folyamatot más iskolavezetők húzóerőként, a megújulás lehetőségeként üdvözlik. Saját fejlesztésekről, akkreditált programokról nem kaptunk információt. (Vágyak szintjén megfogalmazódtak igények, de azok ellentétesek a jelenlegi iskolarendszer törvényes felépítésével. Például: visszatérve a régi gyakorlathoz, szakmai képzést kellene folytatni már a 9-10. osztályban, egy alapszakmai végzettség megszerzésének a lehetőségét kellene megteremteni és kínálni a szakközépiskolák befejezésekor a kötelezően választandó ötödik érettségi tantárgy helyett stb.) Ezek is megfontolandó javaslatok, de igazán ki-

vánatos, „proaktív” tevékenységről, tananyagfejlesztésekről sajnos nem kaptunk információt. Iskoláink – jobb esetben – követik a folyamatokat, igyekeznek kielégíteni a már felmerült igényeket, de az már általában késő.

## A GYAKORLATI OKTATÁS KÉRDÉSEI

Hol történjen a gyakorlati oktatás: *iskolai tanműhelyben* vagy *vállalati gyakorlóhelyen*? Ha külső gyakorló helyen történik, akkor mi az iskola szerepe a tervezésben, ellenőrzésben? Ezekre a kérdésekre is kerestük a választ, de egységes álláspont ebben a kérdésben sem alakult ki. Emlékezetes, hogy a 90-es évek legelején összeomlott a magyar gazdaság: nagyvállalatok ezrei kerültek csődbe, s nem kerülhették el a felszámolást. Velük együtt – néha az egyik napról a másikra – jelentős vállalati tanműhelyeik is megszűntek, és szakmunkástanulók ezrei maradtak gyakorlati oktatási munkahely nélkül. Az elméleti oktatást nyújtó iskolák válaszáút elé kerültek: vagy becsukják a kapukat, vagy nagyon gyorsan megteremtik a gyakorlati képzés minden szükséges személyi és tárgyi feltételét. Az életrevalóbb iskolák ezt az utat választották. Mindezt nemcsak saját önfenntartásuk érdekében tették, hanem azért is, mert az átmeneti gazdasági nehézségek ellenére tudták, hogy szakmunkásokra hamarosan ismét szüksége lesz a magyar gazdaságnak. Az idő őket igazolta, s a csődbe ment vállalatok tanműhelyeinek egy jelentős része hamarosan ismét a gyakorlati oktatást szolgálta, iskolai (önkormányzati fenntartású) tanműhellyé alakult. A végzett szakmunkások többsége pedig még közel egy évtizedig zavartalanul munkát talált. Akkoriban a kormány a fenntartó önkormányzatok számára nyújtott, tízéves futamidejű kamatmentes hitellel is segítette ezt a folyamatot. E tanműhelyek egy része még ma is az iskolákat, a helyi önkormányzatokat és a település érdekeit szolgálja, annak ellenére, hogy a központi oktatáspolitikai a gyakorlati oktatás súlypontját már több mint egy évtizede a gazdálkodó szférához szeretné áttenni. E kutatás során kapott statisztikai adatok azt igazolják, hogy az Észak-alföldi régióban ez a törekvés még nem érte el a célját:

A 2000-es évről 2005-re bekövetkezett változásokat vizsgálva, a választ adó iskolák összesített adatai alapján, a szakképzésben tanulók összes létszámának 7%-os emelkedése mellett:

- az iskolai tanműhelyben tanulók létszáma 3603-ról 4678-ra nőtt (+30%),
- gazdálkodó szerveknél csoportos oktatásban tanulók létszáma 507-ről 361-re csökkent (-29%),
- gazdálkodó szerveknél, egyedi gyakorlóhelyen tanulók száma 1212-ről 1300-ra nőtt (+7%),
- egyéb helyen gyakorlatozók száma 271-ről 356-ra nőtt (+31%).

A számok elemzéséből kitűnik, hogy jelentős, ezres nagyságrendű változás csak az iskolai tanműhelyben tanulók számának növekedésében történt. Több oka is van annak, hogy az iskolai tanműhelyekben folyó oktatás anyagi ellehetlenítésének ellenére

a létszám mégis gyarapszik a tanműhelyekben. Ezek közül az egyik a biztonság: csak az önkormányzat által fenntartott iskolai tanműhely ad csaknem teljes biztonságot arra, hogy az elkezdett szakképzés be is fejeződik. A másik az, hogy a gazdálkodó szervezetek gyakorlati oktatási hajlandósága annak ellenére sem javul, hogy a jogszabályi változások évről évre egyre több kedvezményt adnak a képzéshez. A tartózkodást indokolja, hogy a tanulóképzés költséges: a szakoktatók bére, az anyagok, az eszközök, az energia ára; a tanulók munka- és védőruhája, esetleg utaztatása, szállása, orvosi ellátása, biztosítása, szintvizsgáztatása stb. Félnék a gazdálkodók, hogy a befektetett munkájuk és ráfordításuk nem térül vissza, mert a sikeres szakmai vizsga után a fiatalok elhagyják a céget, a szomszéd vállalatnál állnak munkába, esetleg külföldre mennek munkát vállalni. A képzés ideje alatt sok a fegyelmezési probléma, nincs válogatási lehetőségük, nagyon gyenge előképzettségű tanulókat kapnak. Nagy a baleseti és munkavédelmi kockázatuk, sok az adminisztráció és a jogszabályi bizonytalanság. Néhány ritkább szakmában a kisvállalkozók nem szívesen képezik ki saját jövőbeli konkurenciájukat, legfeljebb saját családtagjuk esetében. Ezért ennél a kérdésnél is felvetődött az állam nagyobb szerepvállalásának és a szakképzés magasabb szintű irányításának, koordinálásának szükségessége, valamint az iskolai tanműhelyek fejlesztési igénye.

Az iskoláknak jó a kapcsolatuk azokkal a gazdálkodó szervezetekkel, amelyek a felsorolt problémák ellenére mégis vállalják a tanulók gyakorlati oktatását. Az együttműködési megállapodásokat időben megkötik, és évente megújítják. Szabályoznak benne minden fontos kérdést: csoport- és időbeosztások, forgási rend, a tanulókat megillető juttatások, tantervi követelmények, képzési és vizsgakövetelmények, a munkanapló vezetése, a tanulók munkájának értékelése, baleset- és munkavédelem, az ellenőrzésre jogosult személyek meghatározása stb. Az egyedi munkahelyeket is ellátják minden fontos dokumentummal. A vállalatoknál folyó nyári termelési gyakorlatok is hasonlóan zajlanak. Itt sokszor a tanuló keresi meg a munkahelyet. Tanulószerződés kötése esetén a kamarák folyamatosan nagy szerepet vállalnak a tanulóképzés szervezésében, ellenőrzésében.

Az *iskolai tanműhelyekben* folytatott gyakorlati oktatás minőségéről sokan és sokszor nyilatkoztak elmarasztalóan. Erre gyakran minden ok megvolt: a tanműhelyek tele voltak „nullára íródott”, a vállalatoknál már kiselejtezett gépekkel, eszközökkel, amelyek segítségével valóban nem lehetett korszerű oktatást végezni. A 90-es évek közepétől kezdve viszont meglehetősen sok pályázati lehetőség adódott a tanműhelyek elavult gépparkjának lecserélésére (szakképzési alap központi és decentralizált pályázatai stb.). Az életrealibb iskolák ezeket jól ki is használták, s a korszerűsített eszközparkra alapozva egyre több helyen formálódott a gyakorlati oktatás egy új módszere: bizonyos szakmákban, vállalkozási formában, teljesen üzemszerű körülmények között folytatták az „iskolai tanműhelyes” gyakorlati oktatást. Néhány példa: kőműves tanulócsoportok százával építettek szép családi házakat az alapkiásástól kezdve a külső-belső díszítő vakolásig, elvégezve és ezzel megtanulva a munkafolyamat minden lépését. Az iskola asztalos tanműhelye felvállalta e családi házak nyílászáróinak, beépített bútorainak

elkészítését. S ha az iskola szakmai oktatást folytatott a villanyszerelő, tetőfedő, bádogos, burkoló, szobafestő-mázoló és egyéb szakmákban, akkor azok a tanulók, illetve tanulócsoportok is találtak bőven produktív munkalehetőséget. Az építőiparon túl szép számmal működtek (és szerencsére ma is működnek) „piacra termelő” ruhaipari, gépi forgácsoló, kézműves stb. tanműhelyek, az iskola saját kollégiumának konyháját alapanyaggal „önellátó”, és a környék piacait is ellátó mezőgazdasági tangazdaságok. Hasonló tevékenységek folytatásáról e kutatás során is hallottunk beszámolót, de sajnos elég kevés iskola él ezzel a kitűnő lehetőséggel. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy ezekben a tanműhelyekben, tangazdaságokban, tankonyhákban, a szakmailag és pedagógiaiilag egyaránt jól képzett szakoktatók irányításával jobb, néha sokkal jobb színvonalú az oktatás, mint egy átlagos vállalkozásnál – ráadásul az iskola még a saját bevételét is növelheti. Kár, hogy a gyakorlati oktatás normatívája durván csökken, és újabban az évfolyam szerinti differenciálása sem ebbe az irányba motiválja a fenntartókat és az iskolákat. (Megjegyzésre érdemes, hogy a világbanki program során tanulmányúton Hollandiában járt pedagógusok, iskolavezetők ehettek a tankonyhában szakácstanulók által főzött, a pincértanulók által felszolgált ételeket is, az iskola mindig zsúfolt tanteremben. Nem kellene félni a jól bevált módszerek átvételétől, hazai alkalmazásától.)

## A FELVÉTELI MECHANIZMUS

*A tanulók felvételének döntésmechanizmusa is eléggé eltérő* és alapvetően ezt is az iskola presztízse és társadalmi-gazdasági környezete határozza meg. A felvételi rendszert a fenntartó befolyásolni nem tudja, hiszen a teljes eljárást az iskolák folytatják, a fenntartóhoz „csak” a fellebbezések kerülnek, melyekből sajnos elég sok van, s az elbírálásuk rengeteg többletmunkát kíván. Szinte egybehangzó vélemények szerint a mai felvételi rendszer (KIFIR) nagyon nehezen tervezhető, az iskolák részére rengeteg a bizonytalanság, sok az utólagos tanuló-mozgás. Pénzügyi okokból átlaglétszám alatti osztályok indítását a fenntartók nem engedélyezik, csak végszükségben, ha a tankötelezettség teljesítése miatti kötelező felvétel ezt indokolja. Sajnos, a sérült és hátrányos helyzetű gyerekek aránya egyre nő. Őket a vállalatok sem fogadják szívesen gyakorlati oktatásra, tanulószerveződést pedig alig-alig kötnek velük. Számukra szinte az egyetlen megoldás az iskolai tanműhelyes képzés és képességfejlesztés. Legtöbbször a felvételi sorrend alsó helyein foglalnak helyet, s a már *sehova fel nem vett gyerekeket összegyűjtő*, „kötelező felvételt” biztosító iskolákba kerülnek. Ezek általában alacsonyabb presztízssű szakiskolák, melyek ugyan jó szakképzők, de a különleges gondozást igénylő fiatalokkal való szakszerű bánásmódra nem készültek fel.

A másik véglét az erős gazdasággal, jól működő vállalatokkal rendelkező, pénzügyi problémákkal nem küszködő települések jó nevű szakképzői, amelyek „felvételi elbeszélgetésnek” álcázott kemény felvételi vizsgákon válogatják a jobb tanulókat. Számuk, arányuk nem nagy, de *hatásuk a térség szakképzésére, a munkaerő felnevelésére igen*. És ez a hatás évről évre egyre erősödik, mert a jól képzett munkaerő erősíti a gazda-

ságot, és újabb tőkét termel, újabb befektetőket vonz. Egy eredményes nevelő-oktató munkát végző szakképző intézmény pozitív hatása a település és a környezete számára felbecsülhetetlen.

A szakképzők többsége csak lokális igényeket elégít ki, legfeljebb kistérségit. Közlekedési infrastruktúránk fejletlen, az iskolabuszok rendszere még alsó fokon sem működik. Ha lenne is, a szülők nem mernék igénybe venni addig, amíg azon felelős nevelő vagy legalábbis pedagógiai asszisztens nem lenne. A tanulók, ha tehetik, szívesebben választják a bejárást, mint a kollégiumot. Külön vizsgálat tárgya lehetne, hogy miért, amikor ez sokkal fáradtságosabb és rengeteg időt von el a tanulástól, önműveléstől. Természetesen a kollégiummal rendelkező iskolák hatása messze túlnyúlik a város és a kistérség határain, néha a megyén túlra is.

## A FINANSZÍROZÁS KÉRDÉSEI

Kutatásunk során szerettünk volna hű képet kapni az Észak-alföldi régió szakképző iskoláinak finanszírozásáról, összehasonlítva a 2005-ös gazdasági év adatait a 2000. év adataival. A kapott eredmények alapos és teljes körű elemzésére viszont nem vállalkozhatunk. Egyrészt a beérkezett fenntartói és iskolai válaszok alacsony száma nem teszi lehetővé a teljes körű elemzést, másodsorban a kapott válaszokban sok volt a bizonytalanság. Voltak szakképzők, melyek 2000. évből nem tudtak adatot szolgáltatni, illetve csak részadatokat adtak, sőt olyan is akadt, amelyik egyértelműen hibás adatokat adott. Néhány iskola azért nem tudott adatot szolgáltatni, mert gazdaságilag nem volt önálló. A kérdőívekre adott válaszok és az interjúk alapján megfogalmazható, hogy a szakképzők működésének az egyik legkritikusabb területe a finanszírozás. Csaknem minden iskola panaszkodott a pénzügyi nehézségeiről és csaknem minden fenntartó szeretné, ha a normatívák emelkednének, közelítenének egy-egy szakma oktatásának valós költségeihez. Itt-ott még a képviselő-testületek tagjai között is vannak, akik az iskolákat „költségfalonak” tekintik, és szeretnének megszabadulni mindentől, ami nem kötelező feladata a települési önkormányzatoknak.

Az iskolák tisztában vannak azzal, hogy a fenntartásuk az önkormányzatoknak komoly terhet jelent. A kérdésre adott leggyakoribb választípus: *„Aránytalanul nagy teher.”* *„Egyre nagyobb, lassan megoldhatatlan teher.”* *„A fenntartó addig működteti az iskolát, amíg az a normatívából és a fejlesztési hozzájárulásból fenntartható.”* *„Hiába van erős képviselőnk, három emberünk is a képviselő-testületben, tehetetlenek vagyunk, mert a város ÖNHKI-s”* Bár a domináns válaszokból idéztünk, de általános következtetést nem lehet levonni. Egy városon belül is változó a helyzet: míg az egyik iskola a normatíván felül 50-60 milliós kiegészítést kap a fenntartójától, addig a másik még a normatívát sem kapja meg, abból is elvon a fenntartója 10-20 milliót. Óriási a különbség iskola és iskola között, amelyet alapvetően a település pénzügyi helyzete, a fenntartó költségvetése határoz meg, de lényeges különbséget eredményezhet még a helyi vállalatok, vállalkozások gazdasági ereje és támogató készsége, valamint az iskola

szakmastruktúrája is. Ez a sok befolyásoló tényező egyben rávilágít a finanszírozás hi-  
báira is. A normatív rendszer a jelenlegi formájában nagyon rossz, és sürgős megújítás-  
ra szorul. Néhány példa a rendszer működési zavaraihoz, melyeket az interjúalanyok  
és a kérdőíveket visszaküldők is jeleztek:

- A normatíva összege független a megtanítandó szakmától, s bizonyos szakmák-  
ban meg sem közelíti a képzés valós költségeit. Talán nem kell bizonyítani, hogy  
mennyivel többbe kerül például egy gépiforgácsoló szakember képzése, mint  
mondjuk egy gépíró tanítása, ahol az eszköz értékében és működtetési költsége-  
iben csaknem két nagyságrend a különbség. Vannak szakmák, melyek oktatása  
anyagi értelemben teljes ráfizetés. Ezt tudják az iskolák és a fenntartók, mégis fel  
kell vállalniuk a képzést, ha a helyi működő gazdaság és a munkaerőpiac igényli  
a végzett szakembereket.
- A normatíva nem veszi figyelembe az iskola földrajzi helyzetét, eredményessé-  
gét, munkájának minőségét, a végzett szakemberek elhelyezkedési arányát, a te-  
lepülés, illetve a fenntartó gazdasági erejét vagy éppen az „önhibáján kívüli”-ek  
pénzügyi problémáit, melyek hosszú távon visszahatnak egy alulf finanszírozott  
iskola fenntartása esetén, és tovább növelik a hátrányt, fokozzák a település le-  
maradását.

Arra a kérdésünkre, hogy a *finanszírozás tervezésébe milyen módon vonja be a  
fenntartó az iskolákat*, elég kevés választ kaptunk. Ennek az oka is egyértelmű: sok  
önkormányzatnál igazi tervezőmunka, feladatfinanszírozás alig van, inkább a „bázis-  
szemlélet és a maradékelv” a gyakorlat. A fenntartó eldönti az indítható osztály- és  
csoportszámokat, bekéri az adatokat – óraterv, tantárgyfelosztás, pedagógus álláshe-  
lyek és bérek (melyek a közalkalmazotti törvényi minimumon vannak) – és kiszámol-  
ja, hogy mennyi jut, mennyi marad az iskoláknak. Igazi alkupozícióról, költségvetési  
vitáról alig hallottunk. Az igazán nagy bajban lévő önkormányzatok a beralap terhére  
még kötelező megtakarításokat is előírnak, például „a rendszeres személyi juttatások  
2%-a”. Elég gyakoriak az „átvilágítások”, iskola-összevonási próbálkozások, de ezek  
már nem tudnak feltárni további belső tartalékokat. Ebben a szétaprózott szakma- és  
iskolastruktúrában valószínűleg nincs is, a gazdaságosabb működtetéshez pedig gyöker-  
es átalakításra lenne szükség.

A legtöbb intézmény nem tudott választ adni arra a kérdésre, hogy *milyen az együtt-  
működés a finanszírozás tervezésében a különböző szereplők között*. A finanszírozás  
tervezése leszűkül a fenntartóra, ahol a feladatmutatók egyeztetése a közoktatással  
foglalkozó osztályon, a költségvetés egyeztetése pedig a pénzügyi osztályon történik.  
Egyetlen iskola volt, amelyik a költségvetési egyeztető tárgyalásról a fogalomnak meg-  
felelően beszélt, ahol az iskola igazgatója és gazdasági vezetője mellett jelen van a köz-  
alkalmazottak érdekképviseleti szerve, az iskolaszék képviselője és a szülői szervezet  
képviselője is.

## PÁLYÁZATI ÉS PIACI FORRÁSBEVONÁS

A pályázati és piaci forrásbevonás minden intézmény működésében központi helyen szerepel. Az iskolák rengeteget pályáznak, szinte minden lehetőséget kihasználják, változó sikerrel. A fenntartó általában engedélyezi a pályázatok benyújtását, de az önrész előteremtése már az iskolák feladata. Ez legtöbbször nem sikerül, és a legszegényebb iskolák még szegényebbek lesznek. Jelentős saját bevételekre tesznek szert az iskolák helyiségeik és eszközeik bérbeadásából, ami sokszor a saját maguk által végzett felnőttképzési tevékenység révén valósul meg. Az iskolák többségének legjelentősebb bevétele a *szakképzési hozzájárulásból* átvett fejlesztési támogatásokból származik. Itt is óriási az aránytalanság: az egészségügyi szakképzők szinte semmit nem kapnak, más – túlzottan is élelmes – iskolák pedig aránytalanul sokat fogadnak. Kutatásunk során is talákoztunk olyan iskolával, amely 31 tanuló után 4,3 millió forintot szedett be, miközben ennyit az átlagos 300-500 tanuló iskolák szoktak kapni. Csak helyeselni lehetne az új jogszabályi korlátozást, ha nem éreznénk azt, hogy túl magas összegben határozta meg a maximumot. A fenntartók elvárják a bevételek növelését, egy részük még a támogatási szerződések megkötésénél is „engedélyez” az ellenjegyzésével.

Természetesen az iskoláknak jól felfogott érdeke a pályázati lehetőségek kihasználása. Erre talán a legjobb példa a korábbi világbanki, most pedig a szakiskolai fejlesztési program: igazán komoly minőségi ugrást szakmai eszközfejlesztésben, pedagógus-továbbképzésben, szemléletformálásban csak azok az iskolák tudtak végrehajtani, akik ezekben nyertesek voltak.

## STRATÉGIAI TERVEZÉS A FENNTARTÓK ÉS A SZAKKÉPZŐ ISKOLÁK VÉLEMÉNYE TÜKRÉBEN

A fenntartó szerepét az iskolák működéséhez kapcsolódó stratégiai tervezésben a következő módon látják a fenntartók és a szakképző iskolák (az említések gyakorisága alapján<sup>3)</sup>):

Fenntartó	Szakképző iskolák
A fenntartó szerepből következők – 8	A fenntartó hozza a döntéseket – 13
Városi közoktatási fejlesztési terv – 7	Közös döntések, egyeztetések – 11
Az iskolával közösen – 5	A fenntartó dönt az intézkedési terve alapján – 7
Az intézmények elképzelése alapján – 4	A fenntartó dönt a költségtakarékosság alapján – 5
Projektgenerálás – 4	Az iskola javasol a fenntartónak – 5
Munkaerő-piaci folyamatok figyelése – 4	
A kuratórium feladata – 3	

3 E fejezetben minden esetben az említések gyakoriságát jelentik a számok.



Fenntartó	Szakképző iskolák
A kistérségi kapcsolatok figyelembe-vételével - 3	A megyei fejlesztési terv alapján - 4
Minőségfejlesztési programok, pl. ÖMIP figyelembe-vételével - 3	Koordináció a fenntartóval - 4
A helyi adottságok figyelembe-vételével - 2	Térségi igények figyelembe-vételével - 2
	Az ÖMIP figyelembe-vételével - 2
	A munkaerőpiac figyelembe-vételével - 1
	Nem tudja -1

Az iskolafenntartók és az iskolák véleménye a stratégiai tervezésben vállalt fenntartói szerepről több ponton eltér egymástól. A fenntartók elsősorban a *fenntartói szerepből következő feladatnak látják a stratégiai tervezésben való részvételüket*, amit jelentős mértékben a jogszabályok is meghatároznak a számukra, például a fejlesztési és intézkedési terv a minőségfejlesztési programok területén. Viszonylag jelentős az iskolákkal való együttműködésre utaló kijelentések száma, ezek a közös döntésekre és az iskolák elképzeléseinek a figyelembevételére irányulnak. Új fenntartói szerepként jelenik meg a projektgenerálás, azaz a fenntartónak a pályázati aktivitásokhoz és a projektek indításához fűződő szerepe. Viszonylag *csekély mértékűnek* tűnik a fenntartók válaszai alapján a *térségi és munkaerő-piaci folyamatok* figyelembevételével vállalt fenntartói/stratégiai szerep, ami a fenntartói rendszer lehetséges változtatásának az egyik területe is lehet.

Maguk a szakképző iskolák két, jellegzetes véleményt fogalmaznak meg a fenntartó stratégiai szerepéről a döntésekben, melyek a *„fenntartói döntés – kontra együttműködés az iskolával”* tengelyen helyezkednek el. Ez két, lényegesen eltérő vélemény: az egyik megfelel a fenntartók *„jogszabályi feladatok szerepfelfogásának”*, azaz a fenntartói döntéseket a vonatkozó jogi szabályozás egyenes következményének tekinti. A másik vélemény a közös döntésekre és az együttműködésre utal. Az iskolák esetében is elhanyagolható a fenntartó térségi és munkaerő-piaci folyamatokat figyelembe vevő szerepének meghatározása. Megfogalmazható, hogy a stratégiai tervezésben mind a fenntartók, mind a szakképző iskolák a fenntartói szerepeket a jogszabályi feladatokhoz kötik – például fejlesztési és minőségbiztosítási feladatokhoz –, miközben alig tartják fontosnak a térségi és munkaerő-piaci elemzéseket, valamint a koordinációt.

Némileg más képet kapunk, ha a stratégiai tervezés *konkrét területeire kérdezzük rá*. Ezek között már megjelennek a szakképzés jelenlegi helyzetét jellemző folyamatok és változások területei is. Ennek másik oka az, hogy a stratégiai tervezés lehetséges területeiként rákérdeztünk a települési fejlesztési célok megvalósításában való lehetséges részvételre is.

Fenntartó	Szakképző iskolák
A fenntartói körbe tartozó területeken - 9	A fenntartó határozza meg a saját szerepét - 13
A lehetséges szereplők céljainak és elképzeléseinek a figyelembevétele - 7	Munkaerő-piaci elemzések figyelembevétele - 12
Kistérségi együttműködés - 3	Térségi szempontok figyelembevétele - 6
Működési feltételek megteremtése - 3	A fenntartó koordinál az önkormányzattal - 6
Önállóság kialakítása - 1	A fenntartó koordinálja a fenntartói és intézményi célokat - 5
Nem veszik figyelembe a települési fejlesztéseket - 1	Központi finanszírozás esetén támogat a fenntartó - 5
	Középtávú fejlesztési tervekkel támogat - 4
	Figyelembe veszi a demográfiai folyamatokat - 3
	Figyelembe veszi az NSZFI elemzéseit és prioritásait - 3
	Figyelembe veszi az OKÉV szempontjait - 3
	Pénzügyi területre terjed ki a fenntartó stratégiai tervezése - 2

A fenntartók és a szakképző iskolák véleménye, hasonlóan a fenntartó stratégiai tervezési szerepéhez, itt is eltér egymástól. A fenntartók két területre koncentrálnak a stratégiai tervezési feladataikat: minden olyan dologra, amit a fenntartóra a törvényi szabályozás ró, valamint a lehetséges szereplők céljainak és elképzeléseinek a figyelembevétele, melyek között a térségi szempontok is megjelennek. Maguk a szakképző iskolák is két fő szempontot, illetve területet emelnek ki:

- a fenntartók stratégiai tervezési feladataiként a *fenntartó saját döntésének a fontosságát hangsúlyozzák,*
- *emellett pedig megnevezik azokat a területeket és aktorokat, melyeken, illetve akikkel a szakképző iskolák tapasztalatai alapján a fenntartók tevékenykednek, illetve amely területekre figyelnek.*

A fenntartói szerep saját meghatározása megfelel a törvényi szabályozást hangsúlyozó fenntartói véleménynek, ugyanakkor a fenntartók stratégiai munkájának területeit az iskolák sokkal kiterjedtebbnek és sokszínűbbnek érzékelik, mint maguk a fenntartók. Ennek oka lehet az, hogy ezt a fajta stratégiai elemző munkát a fenntartók jelentős mértékben a jogi szabályozásból eredő feladatnak tartják. A stratégiai tervezésben fontos dolognak tartottuk az együttműködés kérdését is. A továbbiakban elemezzük, hogy kikkel, milyen szervezetekkel működnek együtt a fenntartók, illetve maguk a szakképző iskolák.

Fenntartó	Szakképző iskolák
Vállalkozók, munkáltatók - 12	Kamarák - 32
Munkaügyi Központok - 7	NSZFI - 21
Kamarák - 7	Vállalkozások, munkáltatók - 19
Önkormányzatok - 6	Munkaügyi központok - 18
Megyei Pedagógiai Intézetek - 6	Megyei Pedagógiai Intézetek - 17
NSZFI - 4	Más szakképző iskolák - 14
Felsőoktatási intézmények - 4	Fenntartók - 9
OM - 3	Önkormányzatok - 7
Pályaválasztási tanácsadók - 3	Minisztériumok - 6
CKÖ - 1	Felsőoktatási intézmények - 6
Közoktatási szövetségek - 1	OKÉV - 5
Tanulási Képességeket Vizsgáló Bizottság - 1	SULINOVA - 4
	Nincs ilyen - 4
	Átképző központok - 3
	CKÖ - 2
	Szakiskolai Fejlesztési Programiroda - 2
	Szakképzés konzorcium - 1

A fenntartók és a szakképző iskolák hasonló szervezetekkel működnek együtt a szakképző iskolák tevékenységét alakító stratégiai tervezésben. Ezek között nagyon fontosak a munkaerő-piaci szervezetek, a szakmai kamarák és a szakképzéssel valamilyen módon foglalkozó intézmények (NSZFI, Megyei Pedagógiai Intézetek, OKÉV stb.). Ez azt jelenti, hogy az együttműködés során elvileg lehetőség van mind a várható munkaerő-piaci folyamatok, mind a szakképzéssel összefüggő szerkezeti, tartalmi és módszertani változások megismerésére és a folyamatok előrejelzésére. Nemcsak azt vizsgáltuk, hogy kikkel működnek együtt a fenntartók és a szakképző iskolák, hanem azt is, hogy konkrétan milyen területeken.

Fenntartó	Szakképző iskolák
Az iskolák tevékenységének, a céloknak a meghatározása - 9	Szakmai, képzési struktúra tervezése - 20
Piaci, vállalkozói szükségletek feltárása - 6	Szakmai véleményeztetés - 9
Munkaerő-piaci helyzetelemzések - 5	Nincs ilyen - 8
Koordináció - 3	Beiskolázás - 8
Pályázatok - 3	Gyakorlóhelyek biztosítása - 7
Pályaválasztási elemzések - 2	Szakmai záróvizsgák - 7
Gyakorlati képzés - 2	Szintvizsgák - 7
Gyakorlati képzőhelyek feltárása - 2	Kereslet-kínálat felmérése - 7
	Információk - 5

Fenntartó	Szakképző iskolák
Prognózisok készítése - 2 Kistérségi szerep meghatározása - 2	A működési feltételek megteremtése - 5 Pályázatok - 5 Nyári gyakorlat - 4 Gyakorlati képzőhelyek felmérése - 4 Hozzáférés az oktatáshoz - 3 Fejlesztési programok -3 SZFP II: - 2 A hátrányos helyzet kezelése - 1

Bár a fenntartók és a szakképző iskolák hasonló területeket neveznek meg a stratégiai együttműködés esetében, azért jellegzetes eltérések is tapasztalhatók a válaszok alapján. *A fenntartók a szakképzési iskolák tevékenységének és céljainak a meghatározását tartják a legfontosabbnak, azaz számukra a fenntartói szerepből fakadó stratégiai feladat a legfontosabb.* Ehhez kapcsolódnak a különböző helyzetelemzések is, a szakképzésre ható szereplők körében - ezt mutatják a munkaerő-piaci, foglalkoztatási elemzések. Maguk a *szakképző iskolák a képzési struktúra szakmai elemeinek a meghatározását látják az iskolák kiemelt feladatának, és kevésbé foglalkoznak a munkaerő-piaci folyamatok elemzésével;* úgy tűnik, az iskolák a szervezetre vonatkozó stratégiai döntéseket az azokhoz szükséges elemzésekkel meghagyják a fenntartóknak. Eközben az iskolák a működésre és ezen belül a gyakorlati képzésre vonatkozó (stratégiai) együttműködés kialakítására törekszenek a szóba jöhető legtöbb szakképzési szereplővel, beleértve a vállalkozói, munkáltatói szereplőket éppúgy, mint a különböző érdekvédelmi és szakmai szereplőket, intézményeket.

Más szavakkal ez azt jelenti, hogy a válaszoló fenntartók és szakképző iskolák véleménye szerint sajátos munkamegosztás alakult ki a fenntartók és az iskolák között: a távlati döntéseket és az azokat megalapozó helyzetelemzéseket a fenntartók hozzák, illetve végzik, miközben az iskolák részben az ezeken alapuló, részben a saját kapcsolattrendszerük által alakított működési döntéseket hozzák meg. Ezt a képet bizonyos mértékig módosítja, ha a működési célokat meghatározó szereplőkről kialakult fenntartói és intézményi véleményeket vizsgáljuk. A fenntartók a munkaerő-piaci folyamatok és szereplők mellett a szakmai szervezetek, valamint az oktatáspolitikai szereplők fontosságát hangsúlyozták, miközben utaltak arra, hogy a szakképző iskolák működési céljaira az említett szervezetek és intézmények, folyamatok mellett legalább ekkora hatást gyakorolnak a tanulói és szülői elvárások, melyek - más kérdésekre adott válaszaik alapján - alapvetően elszakadnak a munkaerő-piaci és gazdasági folyamatoktól. Maguk az iskolák is hasonlóan látják a működési célokra ható szereplők körét, természetesen kiemelve a fenntartók hatását a célok meghatározására. Az iskolák is azt érzékelik, hogy a szülői és tanulói igények komoly hatást gyakorolnak a működésre.

A szakképző intézmények ugyanakkor szkeptikusak a piaci szereplők és a munkaügyi szervezet szakképzési előrejelzéseit illetően: az a véleményük, hogy a várható

szakképzési igényeket e szervezetek és szereplők nem képesek érdemben jelezni (például a hiányszakmák körét vagy egy térség várható szakmastruktúrájának a változásait). Ezzel a véleménnyel függ össze vizsgálatunk másik kérdése: milyen változtatásokat látnának fontosnak a fenntartók és az iskolák a stratégiai tervezés, a döntéshozatal és koordináció területén.

Fenntartó	Szakképző iskolák
Hiányoznak a munkaerő-piaci előrejelzések - 9	Hiányoznak a munkaerő-piaci előrejelzések - 11
Hiányzik egy országos helyzetkép - 7	Kiszámítható normatív támogatás - 10
A tervezés szétaprózott - 4	Térségi koncepciók és együttműködés - 9
Hiányoznak a visszacsatolások - 3	Munkaerő-piaci igények
A fenntartók tájékoztatása - 3	figyelembevétele - 7
Együttműködés az iskolákkal - 3	Nincs koordináció - 5
A koordináció hiánya - 2	Figyelembe venni a piaci igényeket - 4
A gazdasági szereplők szándékainak a megismerése - 2	A TISZK-ek térségi szerepének növelése - 4
Stabil jogszabályok - 2	Együttműködés a fenntartóval - 3
	Együttműködés a kamarákkal - 2
	Partner központú modell - 2

A fenntartók és az iskolák egyaránt a helyzetkép hiányát és az együttműködés alacsony szintjét nevezik meg a szükséges változtatások területeként. A fenntartók véleményét leginkább a hiányzó helyzetelemzések jellemzik, és kisebb súlyt kapnak a véleményükben az együttműködésre utaló válaszok. Ez érthető, hisz fenntartóként megalapozott információk alapján kellene döntéseket hozniuk. A szakképző iskolák a foglalkoztatási helyzetkép és prognózis hiánya mellett a napi működést meghatározó finanszírozást és annak megbízhatóságát tartják fontosnak. Az iskolák sokkal inkább érzékelik a térségi együttműködés és koordináció hiányaiból fakadó változtatási kényszert is. Mindkét esetben megfogalmazható, hogy a „helyzetkép és térségi együttműködés” iránti igény nagyon erős, ugyanakkor a fenntartók és a szakképző intézmények nyitott kapukat döngöttek, hisz a különböző programok és fejlesztési tervek (Szakiskolai Fejlesztési Program, Szakképzés-fejlesztési Stratégia) is kiemelten kezelik e területeket.

## KERESLET ÉS KÍNÁLAT: A DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK ÉS A PÁLYAVÁLASZTÁS

A képzésekkel kapcsolatos kereslet és kínálat vizsgálatánál a demográfiai folyamatok mellett az előbbi kettő eltéréseire koncentráltunk. Emellett kíváncsiak voltunk arra, hogy a pályaválasztási döntések meghozatalára milyen módon próbálnak hatást gyakorolni a fenntartók és a szakképző iskolák.

A *demográfiai folyamatok* kedvezőtlen hatásait a fenntartók még alig érzik, úgy látják, hogy az még nem érinti az iskoláikat. Azokban az esetekben, amikor ez problémát jelent, a fenntartók átszervezésekkel vagy az iskola fenntartói jogának átadásával

reagálnak. A szakképző iskolák legalább annyira érzékelik a csökkenő létszámot, mint azt, hogy még nem tapasztalható a képzéseik esetében az érdeklődés (a jelentkezők) csökkenése. A kedvezőtlen demográfiai folyamatokat az iskolák olyan helyzetként érzékelik, amelyre meg kell találni a megfelelő válaszokat.

A képzések iránti *kereslet és kínálat* esetében a fenntartók nem tapasztalnak alapvető nyomást. A *hiányszakmákat* a vasipari, bőripari és ruhaipari területeken neveztek meg (ez a jelentkezők számának a csökkenését jelzi ezeken a területeken, ezt jelzi vissza a munkaügyi, foglalkoztatási intézményrendszer is, részben az elérhető alacsony munkajövedelmek miatt). A szakképző iskolák a közgazdasági, kereskedelmi, vendéglátó és informatikai területeken érzékelnek komoly képzési keresletet, ami egybeesik a fenntartók véleményével, akárcsak a hiányszakmák esetében. Amíg a képzési keresletre és kínálatra vonatkozó vélemények alig szóródtak, és egybeestek a fenntartók és a szakképző iskolák esetében, addig a potenciális – „jövőbeli” – diákok pályaválasztási döntéseinek a lehetséges befolyásolása esetében kifejezetten gazdag eszköztárról szóltak a megkeresettek.

Fenntartó	Szakképző iskolák
Pályaválasztási tanácsadás - 11	Nyílt nap - 17
Pályaválasztási tájékoztató kiadvány - 6	Bemutató az általános iskolákban - 11
Osztályfőnökök - 4	Pályaválasztási kiadványok - 9
Tájékoztató füzetek - 3	Honlap, internet - 8
Személyes kapcsolat a szülővel - 3	Pályaválasztási szülői értekezlet - 8
Nyílt napok - 3	Szórólap, levél - 8
Pályaválasztási hét - 2	Pályaválasztási kiállítás - 7
Tréningek - 1	Helyi média 7
Iskolai pályaválasztási felelősök - 1	Személyes kapcsolat az iskolákkal - 6
Honlap, internet - 1	Beiskolázási terv - 5
	Pályaválasztási óra (9-10. osztály) - 5
	Hirdetések - 4
	PR munka, csoport - 4
	8. osztályos osztályfőnökök - 3
	Minőségbiztosítási terv - 3
	Rendhagyó osztályfőnöki óra - 3
	Pályaválasztási tanácsadó - 3
	Pályaválasztási rendezvények - 3
	Szakmai napok - 1
	Iskolafelhasználók vizsgálata - 1
	Cégajánló - 1
	Pályaválasztási hét - 1

A fenntartók viszonylag kevés és hagyományosabb, formalizáltabb módszert és lehetőséget neveztek meg a pályaválasztási döntések alakításának eszközeiként. A szakképző iskolák ezzel szemben – mint a tényleges érintettek – kifejezetten gazdag eszköz- és

módszerkínálatot jeleztek válaszaikban. Ezek egy része a hagyományos, régen kialakult és alkalmazott formák közé tartozik, melyeket a fenntartók is megneveztek: nyílt nap és a különböző pályaválasztási kiadványok és rendezvények. Ezeken túlmenően az iskolák nagyon széles eszköztárat neveztek meg a potenciális jelentkezők pályaválasztási döntéseinek alakítására. Ezek egy része a személyes kapcsolatokon alapuló módszer és eljárás, egy része azonban az info-kommunikációs eszközök és a média használatát jelenti, azaz az iskolák kifejezetten tudatos „arculatépítést” és „közönség kapcsolat építést” (PR tevékenységet) folytatnak, ami jelentős mértékben az „oktatási kínálati piac” jele: az iskolák tudják, hogy csak ezeknek az eszközöknek az alkalmazásával „szerezhetnek” tanulókat. Ez a fajta tudatos kínálati arculatépítés részben a minőségbiztosítási tevékenység része is, melyet ugyancsak elemzünk.

## HÁTRÁNYOS HELYZETŰEK A SZAKKÉPZŐ ISKOLÁKBAN

Az Észak-alföldi régióban folytatott empirikus kutatás eredményei a *hátrányos helyzetű és lemorzsolódó tanulók problémáinak lehetséges kezelési módjai* az alábbiakban foglalhatók össze. Mielőtt azonban a kérdőívekből kapott adatokat bemutatnánk, illetve az általánosítható eredményeket megfogalmazzuk, néhány összefüggésre érdemes rávilágítani a szakképzésben megjelenő hátrányos helyzetben lévő fiatalokkal való foglalkozás indoklására.

## A HÁTRÁNYOS HELYZET PEDAGÓGIAI KONTEXTUSA

A szakképzési rendszer optimális működése során növelheti a fiatalok munkaerő-piaci beilleszkedési esélyeit. Ezzel szemben a szakképzetlenül maradók csoportjába kerülőknek folyamatosan kell szembesülniük munkahelyük elvesztésének lehetőségével, de gyakran a tartós munkanélküliséggel is. A fiatalok egyre jelentősebb része diszharmonikusan működő, hátrányos helyzetű családokból származik. Jellemző ezekre a családokra a szülők munkanélkülisége, esetenként az alkoholizmus, és a válások számának emelkedése is. Sokan közülük nem élik meg a szociális és az anyagi biztonságot sem a családban, sem az iskolában. Az ilyen háttérrel rendelkező gyerekek munka- és tanulási motivációja rendkívül alacsony. Ehhez kapcsolódóan az is megállapítható, hogy alacsony az önértékelésük, híján vannak az egészséges önbizalomnak, hiányzik a kommunikációs készségük és az együttműködési képességük megfelelő szintje, kudarcérülők. Esetenként agresszív magatartást tanúsítanak, gyakran elutasítják az iskolai kötelezettséggel járó tevékenységeket, a tanulás szervezett formáit. Megfigyelhető az is, hogy egyre több fiatalnál halmozottan jelentkeznek a különböző problémák.

Egy másik tapasztalati tény, hogy e fiatalok kognitív képességei, a tehetsége éppen a szociális bajok miatt maradnak rejtve, és többségében csak abban az esetben mutatkoznak meg, amikor sikerül elhárítani gondjaikat. Éppen ezért egyre nagyobb jelentőséget kellene kapniuk, illetve kapnak is a különböző felzárkóztatási törekvések,

amelyek során a tanulók pótolhatják hiányosságait, különösen a szociális technikák, a matematika és az anyanyelv területén. A felzárkóztatás során a fiatalok megtanulhatnak tanulni, ami a lemorzsolódás megelőzésében, illetve visszaszorításában játszhat fontos szerepet. Továbbá segíthetné a tanulók saját képességeikhez mért fejlődését az is, ha a hagyományos frontális oktatást felváltaná a kiscsoportos vagy az egyéni formában megvalósuló oktatás. Ebben a segítő folyamatban kiemelkedő szerepet játszhatna a kreatív, jól felkészült szaktanári team mellett egy szociális jellegű végzettséggel rendelkező szakember – amennyiben a fenntartók tudják biztosítani a megfelelő státust számukra –, akinek összetett feladatkörébe tartozik a fiatalok támogatáshoz juttatása mellett a szociális helyzetük értelmezése, reális megítélése is.

Nagyon fontos cél, hogy a nehézségek, gondok ellenére a nehezen kezelhető fiatalok is szakképzettséget szerezzenek a legmegfelelőbb fejlesztő és támogató eszközapparátussal. Kiemelten kell kezelni a szükséges szakmai, elméleti és gyakorlati ismeretek és készségek elsajátítása mellett a fiatalok személyiségfejlesztését is. A szakmai képzésnek és a személyiségfejlesztés összhangjának a képzési folyamatban azt kell jelentenie, hogy a fiatalok adottságaira, ismereteire, meglévő képességeire kell alapozni, s nem a hiányosságokra. A képzés során a fiataloknak az intellektuális és szociális téren egyaránt nagyon sok támogatásra van szükségük. A képzés programjának alakításakor ennek megfelelően kell figyelembe venni a mindenkori célcsoport sajátosságait, s ezzel együtt törekedni kell a teljes körű fejlesztésre úgy, hogy a fiatalok tanulmányaik közben sikerélményt élhessenek meg, és erősödjenek motiváltságuk. Szerencsés dolog, ha a tanulók képzési folyamatát egyénileg kidolgozott fejlesztési terv egészíti ki. A projektoktatás jól illeszthető ezekhez a célokhoz. Hasonlóan sikernövelő lehet az is, ha a fiatalok a képzési folyamat során olyan termékeket állítanak elő, amelyek – a társadalmi hasznosságukon túl – számukra is értéket jelentenek. Természetesen a legalapvetőbb motivációs bázis a tanulónak, ha a végzést követően elhelyezkedhetnek. A fiatal férfiak számára főként az ipari és kereskedelmi, a fiatal nőknek a kereskedelmi pályán túl a háztartási, vendéglátó-ipari szakmák ígérhetnek elhelyezkedési esélyt.

A művészetek gazdagítják a személyiséget, és ilyen megközelítésben szintén hatékonyan bizonyulhat a művészeti és esztétikai elemek integrálása a hátrányos helyzetű fiatalok szakképzésébe. A fiatalok eredményes tanulási tevékenységének sok összetevője van. Alapvetően meghatározó feltételek a közvetlen szociális környezetük stabilitása, anyagi helyzetük rendezettsége, kielégítő lakásfeltételeik, szüleikhez, kortársaikhoz, tanáraikhoz, szakoktatóikhoz fűződő viszonylag feszültségmentes kapcsolataik. Ezek hiányában csak nagy nehézségek árán képesek vagy esetleg nem is képesek figyelmüket a képzésre irányítani, sikereket felmutatni, elismerést kivívni, ami visszahat motivációjukra is. Ebben a komplex folyamatban tudna legnagyobb hatékonysággal közreműködni a szociálpedagógiai ismeretekkel felvértezett ifjúságvédelmi feladatokat ellátó pedagógus. Leginkább a képzés folyamatában, a szakmai oktatásban, a tanulók fejlettségi, képzettségi szintjéhez jól illeszkedő projektek, modulok kiválasztásában tudna se-



gítségére lenni az oktatóknak. A gyerekek alaposabb ismeretének birtokában tanácsot adhatna a csoportok összeállításában az adott projektekhez és képzési modulokhoz.

Kompetenciájába tartozik még, hogy tanácsadással szolgáljon a fiatalok, a szakoktatók és a tanárok számára egyaránt, ha a fiatalok közötti, illetve a fiatalok és felnőttek közötti konfliktusok kezelése szükséges. Feladataihoz sorolható még az egyéni és csoportos megbeszélések kezdeményezése a tanulók megfigyelése alapján felismert problémákról, illetve az általuk felvetett, javasolt kérdésekről. Szerepjátékok keretében eredményesen begyakoroltathatná a különböző szociális technikákat, pszichésen felkészíthetné a tanulókat a vizsgahelyzetekre. A mindenkori szakmai szempontokat figyelembe véve a tanulók tanulmányait gazdagító programok, tanulmányutak előkészítésében van, lehet szerepe, de hasonló módon a csoportkohézió erősítése érdekében szabadidős programok, kirándulások előkészítésében, szervezésében is lehet a segítséget kérni. Felkészültsége alapján tevékenységének szintén lényeges eleme, hogy a különböző kapcsolati zavarok esetén (ha a tanuló konfliktusba keveredik szüleinek, kortársaival, tanáraival) a konfliktusok megoldásában segítsen, ha szükséges, a speciális tanácsadó intézményekkel felvegye a kapcsolatot a diákok érdekében (egészségüggyel, bántalmazással, kábítószerrel kapcsolatos esetekben).

A hátrányos helyzetű fiatalok támogatásának társadalmi jelentősége több szempontból is indokolt és elvárható, megoldandó feladat. A munkaerő-piaci nézőpontból fontos érv az, hogy ha a fiatalok a magas színvonalú szakmai képzés mellett szociális képzésben is részesülnek, akkor ez a komplex fejlesztés hozzájárul(hat) a munkanélküliség csökkentéséhez, a munkaerő-potenciál aktivizálásához szociálpolitikai megközelítésből pedig az, hogy megelőzhető a társadalom egy jelentős rétegének (amely immár szakképesítéssel is rendelkezik) kiszorulása a munkaerőpiacról, és ezáltal csökkenhet a szociális ellátórendszer terhelése is. Végül érvényesülhet a fiatalok szakmai képzéshez való joga, hiszen távlatokban ez azt jelenti, hogy a fiatalok nem maradnak magukra, elkerülhetik a társadalmi izolációt, a kriminalizálódást, reális esélyük lesz a sikeres felnőttléttük megalapozására. Ez pedig ifjúságpolitikai szempontból nem elhanyagolható tényező.

## A HÁTRÁNYOS HELYZET KEZELÉSÉNEK FELTÉTELRENDSZERE

A hátrányos helyzet és a lemorzsolódás összefüggést mutat minden – a kutatásba bekevert – iskola esetében. A válaszokban egyöntetű megállapításként fogalmazódott meg, hogy a hátrányos helyzetű tanulók küzdőképessége sérül leginkább, és ebből szinte törvényszerűen következik sok esetben az iskolai képzési folyamatból történő kimaradásuk. Kivétel nélkül valamennyi iskolában megtörténik a tanévek elején a *szintfelmérés*, amelynek segítségével a nevelőtestület képet kap a tanulók tudásáról, felkészültségéről. Az indokolt esetekben megszervezik a tanulók számára a korrepetálási, illetve felzárkóztatási foglalkozásokat, különös tekintettel az anyagi vagy szociális szempontból hátrányos helyzetű gyerekek részére. Mindezt úgy, hogy az iskolák zöme anyagi kondíció-

jukat tekintve nagyon korlátozott lehetőségekkel rendelkezik. Ebből is következik, hogy a beavatkozási lehetőségük csekély, az eszköztáruk szegényes, intézkedéseik többnyire adminisztratív jellegűek, így ezek ritkán vezethetnek eredményre. A problémás helyzetből történő sikeres kitörés akkor történik meg, amikor az iskolák a tanulók kiemelését szorgalmazzák a negatív aszociális környezetből történő, és igyekeznek kollégiumi férőhelyeket biztosítani az érintettek számára, valamint ingyenes tankönyvellátást és az étkezési díj térítésének támogatását kínálják fel számukra.

Legalább ennyire fontos, hogy intellektuális, kognitív területen is erősödjenek ezek a diákok. A tanulók sikerélményét, a tanulás eredményességét változatos tanulási módszerek elsajátíttatásával segítik. A fiatalok belső lelki harmóniájának az érdekében lehetőséget tudnak biztosítani – bár csak néhány iskolában – mentálhigiénés beszélgetésekre is, amelyhez azonban legtöbbször külső szakemberek segítségét kell kérniük. Ebben az összefüggésben vetődik fel a megfelelően képzett segítő szakemberek alkalmazásának a kérdése. Ezt az indokolja, hogy a közoktatási törvény által meghatározott státust – igaz a legutóbbi módosítás szerint csak feltételes kötelezettségként – a mindenkori fenntartó biztosítsa. A beérkezett adatok alapján a régióban azt tapasztaltuk, hogy *az ifjúságvédelmi feladatok elvégzésére az iskolák több mint felében biztosított a szakember. A drogügyi koordinátori és a szabadidő szervezői feladatok ellátására már csak az iskolák harmadában van lehetőség szakembert foglalkoztatni. Több feladatkör esetében – logopédiai, pszichológusi, tehetségfejlesztői, pályaorientációs, drámapedagógiai – egy-két iskola nyilatkozott úgy, hogy felkészített szakembert tud alkalmazni. Nem általános, pusztán egyedi példaként szembesültünk egy iskola esetében azzal a ténnyel, hogy egyetlenegy segítő foglalkozású szakembert sem foglalkoztatott. Meg kell jegyezni, hogy a pedagógus-továbbképzéseken nagy számban végeznek az említett szakirányokban a pedagógusok. A nappali pszichológusképzésben is évente százas nagyságrendben végeznek, és kiemelt feladatként határozták meg a drogprobléma kezelésében, a kilencvenes évek közepétől a drogügyi koordinátorok kiképzését, és most már valamennyi főiskolán van graduális és posztgraduális szociálpedagógus képzés. A kérdés nem költői, még sincs rá válaszuk: hol dolgoznak ezek a szakemberek, ha a leginkább indokolt munkahelyen, a közoktatásban a hiányukat tapasztalhatjuk?!*

## A KÉPZÉSI TARTALMAK SZEREPE

Egy másik tanulságos megállapítása a kutatásnak a szociális, illetve a speciális feladatok elvégzése kapcsán a következő. Az úgynevezett *közalapítványi iskolákban* szinte minden tanuló sajátos nevelési igényű, vagy hátrányos helyzetű. Ebből következően ezekben az intézményekben kidolgozták saját felzárkóztató programjukat, amelyben a 9. osztálytól egyéni vagy kiscsoportos formában vesznek részt a tanulók, többnyire sikeresen. Tapasztalataik alapján az is megállapítható, hogy vannak ugyan lemorzsolódások, de azok inkább egészségügyi alkalmatlansági problémákra vezethetők vissza. Jellemző, hogy ezekben az intézményekben megtalálható a komplex személyiségfejleszt-

tés gyakorlata is, ami egyéni fejlesztést, felzárkóztatást tartalmaz. Színesíti a képet a tutorális tevékenység, a kompetencia alapú oktatás, a kiscsoportos képzés során alkalmazott differenciálás, a terápiás célú fejlesztés gyakorlata, egyszerűen a *széles körű prevenció*. A szinte ideálisnak tekinthető helyzetképhez tartozik még az is, hogy az egyik ilyen iskolában a fent említett szakembereken túl alkalmaznak még romaügyi koordinátort, illetve másutt logopédust, megbízással pszichológust, mentálhigiénikust, gyógytornászt, szomatopedagógust, fizioterápiás munkatársat.

A vágyott feltételek híján működő, átlagos helyzetű intézmények sokszor erőn felül próbálnak megoldást találni és eredményeket elérni a nehéz helyzetben lévő családok gyermekeinek képzésében. Több iskola él a pályázati rendszer adta lehetőségekkel, többségükben sikeresen. A szabolcsi térségben található egyik iskola jó példa erre a gyakorlatra: öt éve rendszeresen pályáznak a drogprevenciós tevékenység tartalmas megvalósítására, és nyernek is. Ennek eredményeként immár minden tanulójuk évente öt óra kiscsoportos foglalkozásban részesült, illetve részesülhet drogmegelőzés, egészségnevelés témakörben.

Az egyik legnagyobb pedagógiai probléma e tárgy körben a diákok magas hiányzási mutatója. Ez a tény egyébként nem iskolatípus-specifikum. Sajnos, a közoktatási rendszer valamennyi intézményében küzdeniük kell ez ellen a pedagógusoknak. A hátrányos helyzetből fakadó problémák kezelését nehezítő, felsorolt hiányos személyi feltételek ellenére (és a tárgyi, infrastrukturális tényezőket nem is vizsgálta ez a felmérés!) említést érdemel még a probléma viszonylagosan eredményt ígérő kezelése kapcsán az tény is, hogy az iskolák jól ismerik a gyermekvédelmi rendszer alapellátásának működési mechanizmusát. Nemcsak tisztában vannak vele, hanem élnek is az általa nyújtott lehetőségekkel. Így tulajdonképpen valamennyi iskola arról számolt be, hogy ifjúságvédelmi felelőse jó szakmai kapcsolatot épített ki a körzetükben működő gyermekjóléti szolgálat szakembereivel, a jegyzővel, a polgármesteri hivatal megfelelő osztályaival, a gyámhivatallal. Ennek a szakmai háttérlehetőségnek a bevonásával egyre sikeresebben tudnak a szülőkkel is együttműködni, sőt a tantestületen belüli kommunikáció az osztályfőnök szaktanárok, segítő szakemberek „bermuda háromszöge” sem tekinthető veszélyes zónának, ha szabad ezzel a metaforával élni.

## ERŐN FELÜL IS...

Összességében elmondható: ha a fenntartók az iskola a funkcióinak bővülésével adódó plusz feladatok ellátásának a feltételeit nem teremtik meg, egyrészt mulasztásos törvénysértést követnek el, másrészt csak erősítik a közvélemény részéről megfogalmazódó egyre kritikusabb, ugyanakkor olykor indokolatlan és megalapozatlan kritikát a napi közoktatási történésekről. Ezek tükrében pedig szinte kezelhetetlenné válik, vagy csak a személyes energiák erőn felüli mozgósításával lehetséges a képességeik alapján épertelmű, ám hátrányos helyzetű fiatalok iskolázottsági mutatóinak pozitív irányba történő elmozdítása. A tény önmagában természetesen nem hiúsági kérdés – bár kri-

tizálják az iskolarendszert és a pedagógusokat – a gyakorlati pedagógia részéről, mint inkább törekvés arra, hogy végre határozottan rávilágításon, a szakmai fórumok adta lehetőségeken túl, olykor a nyilvánosság segítségével is, ennek az egymásba fűződő összefüggésrendszernek a tényleges hátterére.

## FŐBB TAPASZTALATOK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Javaslatainkat a szakirodalmi elemzések, a szakképzésre vonatkozó stratégiai fejlesztési anyagok és jogszabályok, valamint az Észak-alföldi régió fenntartói és szakképző iskolái körében folytatott kérdőíves és interjúk megkeresésünk, továbbá a nagy iskolafenntartók fejlesztési terveinek az elemzése alapján fogalmazzuk meg.<sup>4</sup> A fenntartók és a szakképző iskolák által megfogalmazott változtatási javaslatok, melyek a szakképzés szerkezetére, irányítására és a szakképzés tartalmi elemeire vonatkoztak, jelentős mértékben megfelelnek a szakképzés fejlődését meghatározó országos stratégiákban megfogalmazott fejlesztési célok prioritásainak. Ez azt is jelenti, hogy az oktatáspolitikai és más szereplők, például a kamarák véleményét – a szakképzés szerkezeti és tartalmi változásainak az irányát tekintve – elfogadják a fenntartók és a szakképző iskolák, a változások irányait hasonlóan látják. Ez mindenképpen egyik fontos eredménye kutatásunknak.

## TOVÁBBTANULÁS ÉS ISKOLAVÁLASZTÁS

- Az iskolaválasztást az egyes iskolák *színvonal*a jelentős mértékben befolyásolja; bár a diákok nagyobb szerepet szánnak a választott szakmának. Ez a szülők és a diákok eltérő motivációit jelzi, ami egyben a két csoporttal kapcsolatos, részben eltérő iskolai, iskolafenntartói „PR-tevékenységet” igényel – a szülők esetében az egyes iskolák által biztosított lehetőségekre, míg a diákok esetében a választható szakmák lehetőségeire és sajátosságaira kell az iskoláknak koncentrálni
- Bár az egyes iskolákról alapvetően informális úton jutnak információkhoz a szülők és a diákok, igen jelentős az egyes iskolák és a *pályaválasztási tanácsadó írásos tájékoztató* anyagainak a szerepe. Ez alátámasztja az előző pontban elmondottakat: az eredmények alapján mind a szülők, mind a diákok figyelembe veszik az említett anyagokat a továbbtanulási döntés meghozatalakor; eltérő érdeklődésük miatt valószínű, hogy külön tájékoztató anyagok szerkesztése és kiadása célszerű.
- A kutatás adatai alapján lényeges eltérés érvényesül a *továbbtanulás előtti és utáni szülői érdeklődésben* és tájékozottságban. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a szülők a továbbtanulási döntés előtt aktívak, érdeklődőek és tájékozot-

4 Javaslatainkat 2006 júniusában fogalmaztuk meg, így azok az akkori állapotot tükrözik a jogi szabályozásban is.

tak. Ezzel szemben a már tanuló gyerekeik iskolájáról kevésbé informálódnak, az iskolákról szerzett információk hiányosak és esetlegesek. Információikat zömmel gyerekeiken keresztül szerzik be, így az iskola működéséről kialakított véleményüket gyerekeik iskolai eredményessége, sikerei, sérelmei és kudarcai alakítják.

- A munkaerő-piaci kereslet és kínálat szakmaszerkezetének összhangja miatt szoros kapcsolat kialakítása szükséges az iskolafenntartók, a szakképző iskolák és a regionális, valamint országos oktatáspolitiká között. Ez megerősíti a *koordinációra, a kooperációra és az információs rendszerekre megfogalmazott javaslatunkat*. Csak a szakképzés jelzett szereplőinek az együttműködése esetén lehet csökkenteni a képzési kibocsátás és a munkaerő-piaci kereslet diszharmóniáit. Ez egyben a szakképzés *minőségbiztosításának* a követelményét is jelenti.

## MINŐSÉGBIZTOSÍTÁS

- A szakképzés minőségbiztosításának és a tervezhető folyamatoknak az érdekében szükség van folyamatos „helyzetkép” elemzésekre, input és output vizsgálatokra. A tanulói „input” mellett fontos a munkaerő-piaci folyamatok nyomonkövetése, a kistérségek és régiók gazdaságának elemzése. Emellett az „output” vizsgálatoknak ki kell terjedni a végzett tanulók elhelyezkedésére, valamint a végzetteknek és a munkáltatóknak a szakképzésre vonatkozó elégedettség és véleményvizsgálatára is. E feladatokat a fenntartói rendszer koordinációs, hálózati szervezésű, térségi kapcsolatokon alapuló átalakításával lehet teljesíteni. Ez egyben feltételezi, hogy az egyes képzőhelyek és fenntartók (önkormányzati, egyházi, alapítványi) között a versenyhelyzet mellett az együttműködés is érvényesül.
- Fontosnak látszik a tanulók nyomon követési rendszerének kiépítése és működtetése. Vizsgálatunk alapján ezt a feladatot a fenntartók és az iskolák is fontosnak tartják, de nem ismerik az alkalmazható módszereket és technikákat, és nincsenek erre a feladatra munkatársaik. A tanulói nyomon követés rendszerének ki kell terjedni a rekrutációs bázisra, a pályaválasztó tanulóakra, a lemorzsolódóra, és a végzett tanulóakra. Esetükben a nyomon követésnek el kell érnie az őket foglalkoztatókat is, hogy lehetőség adódjon a felhasználói vélemények és elvárások mérésére is.
- A szakképzési igények megismerésének egyik lehetséges módja a kistérségi munkaerő-piaci-képzési információs rendszer kiépítése. Ez feltételezi a kistérségi szakképzési szereplők együttműködését, aminek feltétele, következménye és eredménye lehet egy működő információs rendszer a munkaerő-piaci igényekről, a szülői és tanulói szándékokról, és a végzett tanulók további sorsáról. A megszerzett információkat *vissza kell juttatni* a szakképzésbe. Ugyanakkor egy ilyen rendszer működése – ami a minőségbiztosítási rendszernek is az alapja –

feltételezi a témához értő szakemberek ki- és továbbképzését. Vizsgálatunk eredményei alapján a szakképző iskolák nem rendelkeznek olyan szakemberekkel, akik e feladatokat professzionálisan el tudnák látni.

- A hazánknál néhány évvel fejlettebb, de hasonló adottságú országok munkaerőpiaci mozgásainak és szakképzési rendszerének tanulmányozásával prognosztizálni lehetne a hazánkban is várható tendenciákat. Ez lehetőséget adna egy „proaktív viselkedés” kialakulására, amely a szakképzésben nem a már jelentkezett igények kielégítésével kullogna az események után, hanem időben elkezdéné a szakemberek felkészítését a jövőben várható igényekre.

## HATÁSKÖRÖK ÉS KOORDINÁCIÓ, HÁLÓZATOK

- Szükséges a helyi önkormányzatok hatáskörét csökkenteni, megyei vagy regionális szintre kell emelni a középfokú oktatást, benne kistérségi szintre a középfokú szakoktatást és kollégiumok irányítását, a sokkal jobb koordináció és a gazdaságosabb működtetés érdekében. Ezzel összefüggésben sokkal kiterjedtebb és ellátottabb kollégiumi hálózatot kell létrehozni a szakoktatásnak, mert a távoli kis településeken élő fiatalok jelentős hátrányban vannak. A kis településeken kis létszámú diákokot képző szakképző iskolák fenntartása sem szakmai, sem gazdasági szempontból nem indokolt.
- A koordináció a szakképzés egész rendszerében és a fenntartói rendszerben is kiemelt kérdés. A koordinációnak a szakképzés minden, lehetséges dimenziójára és szereplőjére ki kell terjednie. Ez elsősorban hálózati típusú együttműködést jelentene, és nem új intézmény vagy pozíciók létrehozását. A koordinációt települési, kistérségi és regionális szinten is működtetni kell – ez minden bizonnyal javítja az egész rendszer működését a tanulói rekrutációtól a szakképzési irányok és az alkalmazott elméleti, valamint gyakorlati képzési módszerek meghatározásáig. A koordináció hálózati típusú együttműködésen alapuló módja segíti minden szereplő információkkal történő ellátását is.
- A szakképzésben a fenntartói rendszernek – a vázolt, hálózati kapcsolatokon alapuló együttműködésnek – ki kell terjedni a szakképzés tartalmi kérdéseire, a szakmai tartalmakra, módszerekre, pedagógiai eljárásokra is. Ezek összehangolása ugyancsak a szakképzési szereplők koordinatív együttműködését igényli.
- Indokolt lenne egy, fenntartóktól független, szigorú, a szakmai-pedagógiai munkát folyamatában is ellenőrző szervezet mielőbbi létrehozása (OKÉV és a kamarák). Az iskolai tanműhelyi rendszer fenntartása és fejlesztése a gazdasági helyzetében továbbra is indokolt. A szakképzés irányítását az elmúlt évek tapasztalatai alapján egy minisztériumhoz kellene rendelni.
- Erősíteni és gyorsítani érdemes a 2005 decemberében elkezdődött jogszabályváltoztatások bevezetését, így például a hiány-szakképesítések választásának

ösztönzését, a szakmai tanácsadó testületek létrehozását, a tanuló-előszerződés intézményét, a pályakövetést és a nívódíjat.

- A jelenleginél sokkal jobb és igazságosabb finanszírozást kell kialakítani, mely jobban közelít a szakképzés valós költségeihez. A jelenlegi normatív támogatás nem tesz különbséget a nagyon magas és alacsony költségigényű képzések támogatása között.

## ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉPZÉS, ARÁNYOK A SZAKKÉPZÉSBEN

- A kevésbé elméletigényes, „kétkezi” szakmák esetében érdemes lenne visszatérni a szakmunkásképzés korábbi rendszeréhez, a gyakorlati oktatás 9. évfolyamon történő elkezdéséhez. Az általános iskolából sok kudarccal kikerült tanulóknak sikerélményt, új motivációt csak ez jelentene. A gyenge képességű tanulók esetében a jelenlegi 9–10. évfolyamot sok szakember felesleges, sőt, ártalmas „parkoltatásnak” tartja, melyet munkára neveléssel, jól szervezett gyakorlati oktatással sokkal hasznosabban lehetne kitölteni. A szakiskolai tanulók lemorzsolódásának egyik oka épp a 9–10. évfolyamok „elméleti jellegében” kereshető. Ez két következménnyel járhat: egyrészt a 9–10. évfolyamok képzési tartalmának tervezett változtatásával, ami a szakmai ismeretek elsajátításának előkészítését jelenti, alapvetően a szakmai és a munkavállalói készségek területén. A másik következmény annak átgondolása, hogy mennyiben van lehetőségük a be nem fejezett iskolai végzettséggel rendelkezőknek szakmai képzettség megszerzésére. Ezt a kompetenciabeszámítás nemzetközi gyakorlata is alátámasztja.
- A tisztességes versenyfeltételek és a képzés minőségbiztosítása érdekében a képzési és vizsgakövetelményekben a bemeneti kompetenciák függvényében meg kell határozni a szakma, illetve a modul elsajátításához szükséges minimális elméleti és gyakorlati óraszámokat, s azokat a felnőtt képzésben is alkalmazni kellene.
- A rendkívül elméletigényes, nehezen tanítható, továbbá a gyorsan változó szakmai tartalmú tantárgyakat tanító, magasan kvalifikált szaktanárok többletmunkáját illetménykiegészítéssel, vagy órakedvezménnyel kell elismerni.
- Megfontolandó, hogy a szakközépiskolákban a szabadon választható szakmai alapozó tárgyból tett érettségi vizsga adjon-e valamilyen szakmai végzettséget.
- Fel kell készülni a modulrendszerű képzés bevezetésével és a TISZK-ek működésének elkezdésével várható munkaügyi problémák, például a rendszertelen vagy rugalmas munkaidő, a kihelyezés, illetve a részmunkaidő kezelésére.

## Forrásmunkák és felhasznált irodalom

1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről. [www.net.jogtar.hu](http://www.net.jogtar.hu)
- 8/2006. (III.23.) OM rendelet a szakképzés megkezdésének és folytatásának feltételeiről, valamint a térségi integrált szakképző központ tanácsadó testületéről
- A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara középtávú szakképzési stratégiája 2005-2013. (Egységes szerkezetbe foglalta: dr. Szilágyi János). Budapest, 2005. április 26.
- A magyar közoktatás távlati fejlesztésének stratégiája (kiadta a MKM, 1996. december)
- A szakképzés távlati fejlesztésének programja (MüM, 1996. január)
- Andor Mihály: Az esélyek újratermelődése. *Educatio* 1998 Ősz, 419–436.
- Andor Mihály: Az iskolákon át vezető út. *Új Pedagógiai Szemle* 1999. 10. 3–18.
- Az élethosszig tartó tanulás finanszírozásának alternatív megközelítése (Nemzeti beszámoló az OECD részére, Magyarországról. MüM, 1998. kéziratból)
- Balogh Miklós: Oktatásfinanszírozás – új dilemmák (Szabad legyen, vagy kötelező? Társadalom és oktatás könyvsorozat, EDUCATIO, 1992.)
- Balogh Miklós: Önkormányzatok és iskolák (EDUCATIO, 1994/1.)
- Balogh Miklós: Önkormányzatok és iskolák (EDUCATIO, 1994/1.)
- Csákó Mihály: Szakirányú továbbtanulás. *Educatio* 1998 Ősz, 470–487.
- Egy alföldi város költségvetési beszámolója (1991-1996-ig)
- Egy tipikus szakképző iskola költségvetési beszámolója (1991–1997-ig)
- Estók Gábor – Fónai Mihály – Hajdú Sándor: Szakképző iskolák tanulóinak rekrutációja és motivációi. *Új Pedagógiai Szemle* 2007. szeptember 92–127.
- Fehérvári Anikó – Liskó Ilona: Felvételi szelekció a középfokú oktatásban. Budapest, Oktatáskutató, 1998.
- Fehérvári Anikó: A szakmatanulás esélyei. *Educatio* 1999. Nyár, 401–406.
- Fónai Mihály – Nagy Gyula – Veressné Gönczi Ibolya: A szakképző iskolák fenntartói rendszeréről. [www.nive.hu/szakkepzes\\_strategiai\\_bizottsagok](http://www.nive.hu/szakkepzes_strategiai_bizottsagok)
- Fónai Mihály – Papik Péter: Vélemények és elvárások a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat által fenntartott szakképző iskolákról. *Módszertani Közlemények* 2002. 1. 15–23.
- Forray R. Katalin – Híves Tamás: A szakképző intézmények alkalmazkodása a társadalmi-gazdasági feltételekhez (1990-2000). Oktatáskutató Intézet. Kutatás közben N. 249.
- Gábor Kálmán: Ifjúságkutatás. *Educatio* 1996.
- Gaszó Ferenc: A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer (Szociológiai Műhelytanulmányok, 1997. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék)
- Gaszó Ferenc: Esélyek és orientációk: fiatalok az ezredfordulón. Budapest, Okker 1999.
- Gaszó Ferenc: Fiatalok a munkaerőpiacon. Budapest, Okker 1998.
- Györgyi Zoltán – Imre Anna: Az alap-és középfok közötti átmenet. *Educatio Füzetek* 228. Iskolaszervezet. *Educatio* 1996. Nyár
- Javaslatok a szakképzés fejlesztésére. 3K Consens Iroda
- Kata János: A szakképzés finanszírozásának rendszertechnikai szempontjai (Szakképzési Szemle, 1997/1.)
- Kozma Tamás: Bevezetés a nevelésszociológiába (Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.)



Lannert Judit: Középszola-választás a kilencvenes évek végén. <http://www.oki.hu>

Lannert Judit: Pályaorientációk. *Educatio* 1998 Ősz, 436–447.

Liskó Ilona: A közoktatás és a szakképzés illeszkedése. Oktatáskutató Intézet. Kutatás közben. N. 239.

Liskó Ilona: A szakmunkásképzés fejlesztésének alternatívái (*EDUCATIO*, 1996. tavasz)

Liskó Ilona: Cigány tanulók a középfokú iskolákban. *Új Pedagógiai Szemle* 2002. 11. 17–39.

Liskó Ilona: Kudarcok középfokú iskolákban. Oktatáskutató Intézet. Kutatás közben. N. 250.

Liskó Ilona: Tantervi reformok a szakképzésben. *Iskolakultúra* 2002. 10. 3–16.

Liskó Ilona: Továbbtanulás és oktatáspolitikai. *Educatio* 1998 Ősz, 500–515.

Lukács Péter: Közoktatási paradigmák (*EDUCATIO*, 1994/1.)

Madarász László – Futterer László: A szakképző intézményekbe történő beiskolázások elemzése. *Szakképzési Szemle* 2004. 4. 347–359.

Magyar Statisztikai Évkönyv 1996. (KSH, 1977.)

Mártonfi György: Pályaválasztás és munkaerőpiac. *Educatio* 1998 Ősz, 454–470.

Nagy László: A kompetencia alapú, moduláris szakképzési szerkezet. *Szakképzési Szemle* 2005. 4. 337–344.

Narancsik Ágnes – Mártonfi György: Túl a félidőn...A Szakiskolai Fejlesztési Program eddigi eredményei. *Szakképzési Szemle* 2005. 3. 217–261.

Oktatáspolitikai: az esélyegyenlőtlenség csökkentése (MKM Kiadója, 1998. március)

Pályaválasztás. *Educatio*. 1998 Ősz

Pedagógiai Lexikon I-II-III. (Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997. Varga Júlia címszó-magyarázatai az 'oktatás finanszírozása' és a vele kapcsolatos fogalmakról)

Péteri Gábor: Mire-mennyit-hogyan? - Az oktatás finanszírozása - (*EDUCATIO* Kiadó, 1990.)

Polónyi István: A közoktatás gazdasági, politikai tényezői (Jegyzetpótló segédanyag, KLTE Neveléstudományi Tanszék, 1998.)

Sajtóanyag az Országos képzési jegyzék megújulásáról.

Semjén András: Oktatáfinanszírozás: Az európai út (Az oktatás jövője és az európai kihívás, Oktatáskutató Intézet, 1993.)

Szabó Ildikó: Az iskolaválasztástól a pályaválasztásig. <http://www.oki.hu>

Szakiskolai Fejlesztési Program I. [www.szakma.hu/szfp1](http://www.szakma.hu/szfp1)

Szakiskolai Fejlesztési Program II. [www.szakma.hu/szfp2](http://www.szakma.hu/szfp2)

Szakképzés. *Educatio* 1996. Tél

Szakképzés Fejlesztési Stratégia 2005-2011. OM – FMM (Felelős szerkesztő: Papp Ágnes) Budapest, NSZI 2005.

Szakképzés Magyarországon 1996. (MüM 1997. március, szerkesztő: Dr. Benedek András)

Szakképzési Statisztikai tájékoztatók 17. (1996/5. MüM, a Szakoktatás c. folyóirat melléklete)

Szép Zsófia: A szakképzés finanszírozása (*EDUCATIO*, 1996. tavasz)

Tájékoztató a kormány részére a kereseti arányok 1996. évi alakulásáról (MüM, 4/9/1997. május)

Tájékoztató a Kormány részére a kereseti arányok 1997. évi alakulásáról (MüM 715-1/1998. IV. 5., 1998. február hó)

Tímár János: Hiány és pazarlás a magyar közoktatásban – Az erőforrások hatékonyabb felhasználásáról (Új Pedagógiai Szemle, 1996/1.)

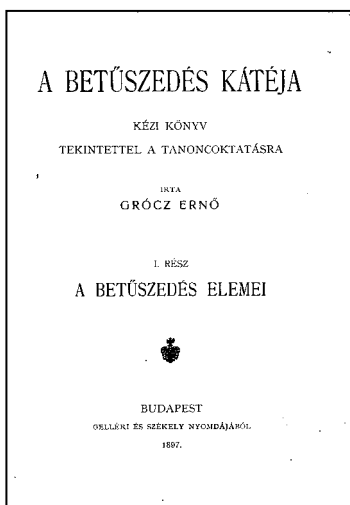
Udvardi-Lakos Endre: Paradigmaváltás a gyakorlatban I. A modularitás. Szakképzési Szemle 2005. 4. 345-379.

Udvardi-Lakos Endre: Paradigmaváltás a gyakorlatban II. Kompetencia, modularitás Szakképzési Szemle 2006. 1. 91–113.

Városi és megyei közoktatási, feladatellátási, intézményhálózat működtetési és fejlesztési tervek

Váry Annamária: Pályatanácsadás a munkaerőpiacon. Educatio 1998 Ősz, 515–527.

Zakar András: Pályaválasztási elméletek. Tankönyvkiadó, 1988.



Nyomdász tankönyv részletei  
a XIX. század végéről I.

